

Työhön kuntoutumisen edistäminen kuntouttavassa työtoiminnassa

Opas valmennustyön tueksi

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Sosionomikoulutus

Kevät 2022

Sanna Kiviruusu

Kuntouttava työtoiminta on viimesijainen työllistymistä edistävä palvelu, jonka sisältöä määrittelee laki kuntouttavasta työtoiminnasta. Lakia on uudistettu viimeksi vuonna 2021. Uudistuksen yhteydessä korostettiin palvelun roolia sosiaalipalveluna sekä tarkennettiin palvelun sisältöä vastaamaan pitkäaikaistyöttömien yksilöllisiin tuen tarpeisiin entistäkin vahvemmin. Pitkäaikaistyöttömien yksilölliset tuen tarpeet tulee palvelun aikana kartoittaa ja etsiä näiden rinnalle tarvittavia tukipalveluita työllistymisedellytysten parantamiseksi.

Opinnäytetyön tilaajana toimi Lempäälän työllisyys- ja kuntoutuspalvelut. Tavoite opinnäytetyössä oli kuntouttavan työtoiminnan yksilöohjauksen kehittäminen vastaamaan asiakkaiden yksilöllisiin tuen tarpeisiin entistäkin paremmin. Opinnäytetyön tilaajan tarpeeseen vastattiin suunnitteleamalla kuntouttavan työtoiminnan työvalmentajille suunnattu opas työhön kuntoutumisen edistämiseksi kuntouttavassa työtoiminnassa.

Tutkimuksellisenä lähtökohta opinnäytetyössä toimi toimintatutkimus. Oppaan sisällön suunnittelun tukena hyödynnettiin teoreettista, tutkimuksellista ja kokemuksellista tietoa. Pitkäaikaistyöttömien yksilöllisiä tuen tarpeita tarkasteltiin opinnäytetyössä hyvinvoinnin näkökulmasta, sillä siihen liittyvät tekijät näyttäytyivät olevan työhön kuntoutumisen perusta.

Opinnäytetyön tutkimuksellinen osio tuotti tietoa että hyvinvointiin ja voimavaroihin liittyvät tekijät ovat usein syy siihen, miksi työttömyys on pitkittynyt. Jotta pitkäaikaistyöttömien mahdollisuudet edetä kohti työmarkkinoita paranevat, hyvinvoinnin vahvistamiseen liittyviä tuen tarpeita tulee eri palveluissa osata tarkastella, jotta oikeanlainen tuki yksilöllisiin tilanteisiin mahdollistuu. Kuntouttavassa työtoiminnassa työvalmentajat ovat avainasemassa asiakkaiden yksilöllisten tuen tarpeiden havaitsemisessa, sillä asiakkaita tavataan palvelussa viikoittain. Yksilöohjaukselle on palvelussa myös selkeä tarve. Asiakkaiden tilanteet ovat kuitenkin usein hyvin erilaisia ja moninaisia. Tämän vuoksi tuen tarpeet voivat liittyä moneen eri elämän osa-alueeseen. Tässä vaaditaan valmentajilta vahvaa osaamista siitä, kuinka asiakkaita erinäisissä tilanteissa voidaan tukea.

Avainsanat Hyvinvointi, kuntouttava työtoiminta, kuntoutus, pitkäaikaistyöttömyys, toimintatutkimus

Sivut 37 sivua ja liitteitä 8 sivua

Rehabilitative work activities are the last-resort employment promotion service to help long-term unemployed people to find their path to the labour market. It is a statutory service in Finland, governed by the Act on rehabilitative work, which was last reformed in 2021. The reform emphasized the role of rehabilitative work as a social service, and the contents were specified in order to better meet the individual support needs of the long-term unemployed clients. The services should consider different individual reasons why unemployment has been protracted, and find the necessary support to help to resolve these, so attachment to working life in the future is made possible.

The thesis was commissioned by the employment and rehabilitation services of Lempäälä. The main goal for the thesis was to improve the individual coaching in the rehabilitative work activities in order to better meet the individual needs of their clients. As an answer to the commissioner's expectations, a guide for job coaches of the rehabilitative work was designed. The aim of the guide is to provide the job coaches with different ways to support their clients with individual needs and enhance the clients' rehabilitation and return to the labour market.

The theoretical background in this thesis was action research. In order to plan the contents of the guide, theoretical, research and experiential knowledge was used. Individual needs of the long-term unemployed clients were examined from the perspective of well-being, because factors related to well-being seemed to be fundamental to rehabilitation back to work.

The research section of the thesis indicated that factors relating to well-being and personal resources are often the reason for prolonged unemployment. In order to help long-term unemployed people to find their way back to the labour market, their needs related to enhanced well-being must be identified in different services, thus enabling the right kind of support in individual situations.

Job coaches in rehabilitative work activities play a key role in identifying the individual needs of their clients because they meet the clients weekly. There is an obvious need for individual guidance. However, the clients' situations are very different and diverse, related to many

areas of life. Job coaches must have a solid knowledge of how to support clients with their various needs.

Keywords Well-being, rehabilitative work activities, rehabilitation, long-term unemployment, action research

Pages 37 pages and appendices 8 pages

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Lempäälän työllisyys- ja kuntoutuspalvelut	2
3	Pitkäaikaistyöttömyys hyvinvointia heikentävänä tekijänä	3
4	Hyvinvoinnin osa-alueet sosiaalialan viitekehyksessä	4
	4.1.1 Tarpeet ja resurssit osana hyvinvointia	5
	4.1.2 Tekeminen ja toiminta osana hyvinvointia	6
	4.1.3 Osallisuus osana hyvinvointia	7
5	Kuntoutuksesta tukea pitkäaikaistyöttömien hyvinvointiin ja työllistymiseen	8
	5.1 Kuntoutuksen tavoitteellisuus	9
	5.2 Kuntouttava työtoiminta	10
6	Toimintatutkimus opinnäytetyön tutkimuksellisenä lähtökohtana.....	12
7	Opinnäytetyön tutkimuksellinen osuus toiminnallisen osuuden perustana	14
	7.1.1 Tutkimusaineiston keruu.....	16
	7.1.2 Tutkimusaineiston analysointi	18
	7.2 Tutkimustulokset	19
	7.2.1 Työhön kuntoutumiseen liittyvät tuen tarpeet	20
	7.2.2 Terveystilan vahvistaminen	21
	7.2.3 Sosiaalisen hyvinvoinnin vahvistaminen.....	22
	7.2.4 Arjen- ja elämänhallinnan vahvistaminen.....	23
	7.2.5 Taloudellisen tilanteen vahvistaminen	24
	7.2.6 Motivaation, ja tulevaisuuden uskon vahvistaminen	24
	7.3 Johtopäätökset tutkimustuloksista.....	25
8	Opinnäytetön toiminnallinen osuus.....	27
	8.1 Opas työhön kuntoutumisen edistämiseksi kuntouttavassa työtoiminnassa.....	28
	8.2 Oppaan toteutus ja käyttöönotto	29
9	Lopuksi.....	30

Lähteet.....	33
--------------	----

Liitteet

Liite 1	Oppaan sisältö soveltuvasti julkaistavin osin
---------	---

1 Johdanto

Kuntouttava työtoiminta on viimesijainen työllistymistä edistävä palvelu. Palvelun asiakaskunta koostuu pitkäaikaistyöttömistä, joidenka polut kohti työelämää ovat syystä tai toisesta muodostuneet haasteellisiksi. Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena on vahvistaa asiakkaiden työ- ja toimintakykyä sekä arjen- ja elämänhallintaa niin, että siirtyminen kohti opiskeluita, työelämää tai muita palveluita palvelun aikana mahdollistuu.

Opinnäytetyön aiheena on kuntouttavan työtoiminnan yksilöohjauksen kehittäminen Lempäälän työllisyys- ja kuntoutuspalveluissa. Opinnäytetyön lähtökohtana toimi tilaajaorganisaation tarve kehittää kuntouttavan työtoiminnan yksilöohjausta vastaamaan asiakkaiden moninaisiin tuen tarpeisiin entistäkin paremmin. Tavoitteena oli vahvistaa palvelun vaikuttavuutta ja sitä, että asiakkaiden yksilölliset tuen tarpeet tulevat palvelussa kohdatuiksi ja vastatuiksi.

Tilaajaorganisaation tarpeeseen opinnäytetyötä kohtaan vastattiin toiminnallisella opinnäytetyöllä. Hyödyntämällä teoreettista, tutkimuksellista ja kokemuksellista tietoa, opinnäytetyössä kehitettiin ja suunniteltiin tilaajaorganisaation työvalmentajille suunnattu opas työhön yksilöllisen valmennustyön tueksi. Oppaan avulla pyrittiin vahvistamaan sitä että asiakkaat saavat kuntouttavassa työtoiminnassa ollessaan laadukasta sosiaalipalvelua, johon he ovat oikeutettuja lain kuntouttavasta työtoiminnasta mukaisesti (STM, 2020a). Rinnalla pyrittiin vastaamaan myös lain kuntouttavasta työtoiminnasta säädettyyn vaateeseen palvelukokonaisuuden sisällöstä tavoitteellisena, asiakkaan elämänhallintaa ja työ- ja toimintakykyä vahvistavana palveluna, johon tulee aina kytkeytyä asiakkaiden tarvitsema tuki, ohjaus ja yhteensovittaminen muiden tarvittavien tukipalveluiden ja -toimien kanssa (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 187/2001 § 13a).

Opinnäytetyön tietoperusta koostuu pitkäaikaistyöttömyydestä, hyvinvoinnista ja sen eri osa-alueista, kuntoutumisesta sekä kuntouttavasta työtoiminnasta. Keskeiset käsitteet opinnäytetyössä ovat pitkäaikaistyöttömyys, hyvinvointi, kuntoutus ja kuntouttava työtoiminta. Käsitteiden valintaan on vaikuttanut opinnäytetyön toteuttamisympäristö, opinnäytetyön tavoite sekä opinnäytetyön tekijän asiantuntijuus aihealueen ympäriltä.

2 Lempäälän työllisyys- ja kuntoutuspalvelut

Lempäälän kunnan työllisyys- ja kuntoutuspalvelut vastaavat Lempäälän kunnan työllisyyspalveluiden järjestämisestä niille Lempäälän kunnan työttömille työnhakijoille, työllistettynä oleville sekä työllistymistä edistävissä palveluissa oleville asiakkaille, jotka kuuluvat työllisyyden kuntakokeilun piiriin (Lempäälän kunta, 2021). Organisaation toiminnan tavoitteet pohjautuvat Lempäälän kunnan kuntastrategiaan, jossa työllisyyteen liittyvänä tavoitteena on vuosien 2018–2025 aikana vähentää etenkin nuoriso- ja pitkäaikaistyöttömyyttä (Lempäälän kunta, n.d.-c, s. 12).

Työllisyyden kuntakokeilun piiriin kuuluvalla asiakkaalla nimetään henkilökohtainen OMA-valmentaja, joka toimii Lempäälän työllisyys- ja kuntoutuspalveluissa asiakkaansa vastuuhenkilönä. OMA-valmentajat tarjoavat asiakkailleen yksilöllisiä ja räätälöityjä palveluita vastaamaan heidän yksilöllisiin tuen tarpeisiinsa, jotta polut kohti opiskeluita, työelämää tai työhön kuntoutumista mahdollistuvat. Näitä polkuja suunnitellaan aina yhteistyössä asiakkaan kanssa. (Lempäälän kunta, 2021; Lempäälän kunta, n.d.-a)

OMA-valmentajat tarkasteltavat yhteistyössä asiakkaan kanssa eri vaihtoehtoja tukemaan asiakkaan tavoitteita, toiveita sekä tarpeita työllistymiseen liittyvien asioiden suhteen ja ohjaavat asiakkaita erilaisten toimien ja palveluiden piiriin. Vaihtoehtoja on monia riippuen asiakkaiden yksilöllisistä tilanteista. Yhtenä näistä toimii kuntouttava työtoiminta (Lempäälän kunta, n.d.-b.), jota Lempäälässä järjestetään sekä kunnan omana palveluna, että ostopalveluna. Kunnan omana palveluna kuntouttavaa työtoimintaa järjestetään sekä työpajoilla, että eri teemojen mukaisissa ryhmissä.

Kuntouttava työtoiminta on viimesijainen työllistymistä edistävä palvelu. Palvelu on suunnattu niille työttömille työnhakijoille jotka eivät kykene osallistumaan muihin julkisiin työvoimapalveluihin tai työhön, taustalla olevien työ- ja toimintakykyä rajoittavien tekijöiden vuoksi (STM, n.d). Asiakkaan ohjautuessa kuntouttavaan työtoimintaan taustalla on aina jokin syy siihen miksi työttömyys on pitkittynyt. Kuntouttavassa työtoiminnassa kartoitetaan

näitä syitä ja tarjotaan niihin tarvittavaa tukea, jotta siirtyminen kohti opiskeluita, työelämää tai muita palveluita mahdollistuu.

3 Pitkäaikaistyöttömyys hyvinvointia heikentävänä tekijänä

Osana Sanna Marinin hallituskauden ja hallitusohjelman tavoitetta on nostaa Suomen työllisyysaste 75 prosenttiin. Tähän tähdätään lisäämällä toimia joilla eritoten osatyökykyisten, vaikeasti työllistyvien ja maahanmuuttajien osallistuminen työmarkkinoille mahdollistuu. Työllistymisasteen nostamisen avulla pyritään varmistamaan julkisen talouden kestävyyttä sekä kansalaisten hyvinvointia. Jotta kansalaisten ihmisarvoiset ja laadukkaat palvelut sekä koko väestön toimeentulo pystytään turvaamaan, tarvitaan toimia työllisyysasteen nostamiseksi. Tähän tarvitaan hyvin toimivien työmarkkinoiden ohella aktiivista työvoimapolitiikkaa sekä heikossa työmarkkina asemassa olevien työllistymisen tukea. (Valtioneuvosto, n.d.)

Suomi on aikojen saatossa joutunut useita kertoja tilanteeseen jossa työllisyystilanne on heikentynyt. 1990-luvun lama ajoi Suomen vakavaan talouskriisiin ja työttömyys lähti roimaan kasvuun. Vuosien 1991–1994 välisenä aikana työpaikkoja lähti 400 000 nostaen työttömyysasteen pahimmillaan jopa 18 prosenttiin. Vaikka työllisyystilanne 1990-luvun jälkeen on jo huomattavasti parantunut, korkealukuinen ja pitkäaikainen työttömyys jätti jälkeensä. Pitkäaikaistyöttömyys, työmarkkinoilta syrjäytyminen ja köyhyys tulivat jäädäkseen. (Kiander, 2018, ss. 51–57)

Tutkimusten perusteella työttömyyden voidaan todeta olevan riskitekijä erinäisten ongelmien syntymiselle ja hyvinvoinnin eri osa-alueiden heikentymiselle. Se voi toimiva riskitekijänä muun muassa sosiaalisten, fyysisten, psyykkisten tai terveydellisten ongelmien syntymiselle. Jo pelkästään työttömyyden vaikutus toimeentulon heikkenemiseen, luo pohjaa erinäisten ongelmien syntymiselle. (Ervasti, 2018, ss. 159–160)

Työttömyyden vaikutuksia hyvinvointiin on tutkittu laajasti ja sen on todettu selvästi heikentävän hyvinvointia (Ervasti, 2018, ss. 159–160) Työttömyyden haitalliset vaikutukset hyvinvointiin ja terveyteen kohdistuvat eritoten niihin työttömiin, jotka luokitellaan pitkäaikaistyöttömiksi (THL, 2019a). Pitkäaikainen työttömyys voi heikentää työttömän hyvinvointia monesta eri suunnasta. Se voi myös lannistaa ja luoda avuttomuuden tunnetta, jolloin itse ei välttämättä jakseta olla aktiivisia oman tilanteen edistämiseksi. Tukea saatetaan tarvita monesta eri suunnasta niin hyvinvoinnin vahvistamiseksi, kuin työllistymismahdollisuuksien edistämiseksi. (Mieli ry., 2022)

Pitkäaikaistyöttömäksi määritellään henkilö joka on ollut työttömänä vähintään 12 kuukautta (Tilastokeskus, n.d.). Työ- ja elinkeinoministeriön 22.03.2022 julkaiseman työllisyyskatsauksen mukaan Suomessa on tällä hetkellä 103 800 pitkäaikaistyötöntä. Määrä on noussut vuoden aikana 7 700 henkilöllä, vaikka uusien avoimien työpaikkojen määrä on vuoden aikana noussut. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2022)

4 Hyvinvoinnin osa-alueet sosiaalialan viitekehyksessä

Hyvinvointiin liittyvät tutkimukset ovat olleet pitkään eri tutkijoiden kiinnostuksen kohteena. Hyvinvointi on kuitenkin hyvin moniulotteinen ilmiö. Se mistä kaikesta hyvinvoinnin perusta lopulta koostuu, on aiheuttanut tutkijoiden parissa erimielisyyksiä. Tämän johdosta hyvinvointitutkimuksen kentältä löytyy monia eri suuntauksia. Yhteistä hyvinvointitutkimuksille on kuitenkin se, että niissä pyritään määrittelemään eri tekijöitä joista hyvän elämän voidaan nähdä koostuvan. (Saari, 2011a, ss. 9–11)

Opinnäytetyössä hyvinvointia ja sen eri osa-alueita lähestyttiin sosiaalialan näkökulmasta, sillä hyvinvointi ja sen edistäminen on keskeinen sosiaalityön tavoite. Sosiaalialalla näyttäytyy vahvimmin kolme eri teoreettista näkökulmaa, joista hyvinvointia voidaan tarkastella. Nämä pohjautuvat tarpeisiin ja resursseihin, tekemiseen ja toimintaan, sekä osallisuuteen osana hyvinvointia (Niemelä, 2016, ss. 98–99). Näitä tarkastellaan tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

4.1.1 Tarpeet ja resurssit osana hyvinvointia

Erik Allardtin 1970-luvulla luoma teoria hyvinvoinnin eri ulottuvuuksista on ohjannut vahvasti suomalaista hyvinvointitutkimusta ja siihen liittyvät käsitteet ovat näyttäytyneet eri tutkimusten taustalla vahvasti (Saari, 2011b, ss. 43–44). Lähtökohtana Allardtin (1976, ss. 36, 51) hyvinvointiteoriassa on ajatus siitä, että kun tietyt perustarpeet eli hyvinvoinnin kannalta keskeiset eri tekijät yksilön elämässä täyttyvät ja toteutuvat, ne muuttuvat voimavaroiksi yksilön hyvinvoinnin lisääntymiseksi. Allardtin mukaan hyvinvoinnin eri osa-alueita ja niihin liittyviä tarpeita voidaan tarkastella niin hyvinvointiarvoina itsessään, mutta myös resursseina, jotka toteutuessaan voivat vaikuttaa toisten tarpeiden tyydyttämiseen, toteutumiseen tai toimia jopa näiden edellytyksenä.

Allardtin hyvinvointiteoriassa yhdistyy tarve- ja resurssiperustaiset tekijät sekä niiden merkitys ja vaikutus hyvinvointiin (Niemi, 2016, s. 99). Hyvinvoinnin kannalta keskeiset tekijät luokitellaan Allardtin teorian mukaan kolmeen eri perustarpeeseen: **having** (elintaso), **loving** (yhteisyyssuhteet) sekä **being** (itsensä toteuttaminen), jotka pitävät sisällään useita eri osatekijöitä. Näistä eri perustarpeista ja niihin liittyvistä osatekijöistä koostuu niin sanotut hyvinvoinnin arvot (Allardt, 1976, ss. 9–10, 36–38, 51), joista hyvinvoinnin ja siihen vaikuttavien eri tekijöiden voidaan katsoa koostuvan.

Allardtin (1976, s. 50) hyvinvoinnin teorian keskeiset perustarpeet (having, loving, being), sekä niihin liittyvät osatekijät jakautuvat seuraavanlaisesti:

- Having (elintaso) = tulot, asumistaso, työllisyys, koulutus, terveys
- Loving (yhteisyyssuhteet) = paikallisyhteisyys, perheyhteisyys, ystävyssuhteet
- Being (itsensä toteuttaminen) = arvonanto (status), korvaamattomuus, poliittiset resurssit, mielenkiintoinen vapaa ajan toiminta (tekeminen)

Allardtin hyvinvointiteoria on saanut osittain kritiikkiä käsitteen being (itsensä toteuttaminen) sisällöstä. Niemi (2016, ss. 98–99) näkee että toimintaa ja tekemistä tulisi tarkastella toimintateoreettisesta näkökulmasta omana käsitteenään (**doing**). Myös

osallisuuteen ja osallistumiseen liittyvät tekijät tulisi Niemelän mukaan ottaa omaksi osionaan huomioon hyvinvointia laaja-alaisesti tarkasteltaessa, perustuen ihmisen tarpeeseen saada mahdollisuuksia osallistua yhteisöjen toimintaan sekä kokea osallisuutta.

4.1.2 Tekeminen ja toiminta osana hyvinvointia

Toiminnan merkitystä tarkasteltaessa ihmisen tavoitteellista ja osallistuvaa toimintaa pidetään yhtenä osana hyvinvoinnin kokonaisuutta. Tämä perustuu näkemykselle ihmisestä toiminnallisena olentona ja yhteiskunnallisena toimijana. (Niemelä, 2016, ss. 99, 102) Niemelä (2009, ss. 216, 219) korostaa tekemisen ja toiminnan (doing) merkitystä osana yksilön hyvinvointia. Niemelän mukaan tekeminen luo mahdollisuuden oman itsensä ja oman näköisen elämän toteuttamiselle, sekä yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumiseksi. Mikäli elämästä puuttuu mahdollisuudet osallistua tekemisen eri muotoihin ja mahdollisuudet toteuttaa itseään näiden saralla, elämästä voi puuttua mielekkäys ja kokemus oman toiminnan merkityksellisyydestä yhteiskunnassa (Niemelä, 2009, s. 219).

Työttömyys ja sen vaikutukset mahdollisuuksiin tehdä ja toteuttaa itseään, voivat heikentää hyvinvointia huomattavasti, sillä työ on keskeinen tekemisen muoto. Se luo tekijälleen toiminnan lisäksi mahdollisuuden vahvistaa resursseja eri tarpeiden tyydyttämiseksi, sekä kokea yhteisöllistä ja yhteiskunnallista osallisuutta. Työttömyys voi vaikeuttaa ihmisen toiminnan, tekemisen ja itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia. Se voi pahimmillaan syrjäyttää yhteiskunnasta, mutta myös vieraannuttaa omasta itsestään. (Niemelä, 2009, ss. 219–220, 227)

Vaikka tekemistä tarkastellaankin vahvasti mahdollisuutena luoda resursseja tarpeiden tyydyttämiseksi (työ), sitä voidaan tarkastella myös ihmisen mahdollisuutena toteuttaa itseään, tarkoitustaan ja eetostaan. Etenkin sellaisilla pitkäaikaistyöttömällä joilla perinteiset polut kohti työtä eivät ole mahdollisia, on tärkeää tukea ja aktivoida heitä osallistumiseen, osallisuuteen ja itsensä toteuttamiseen eri keinoin ja eri ympäristöissä. Tekemistä ja sen luomia mahdollisuuksia toteuttaa itseään sekä kokea yhteiskunnallista osallisuutta, voi olla

myös esimerkiksi vapaaehtoinen järjestötoiminta, harrastukset tai kulttuurinen itsensä kehittäminen. Näihin kannustaminen syrjäytymisen ehkäisyn sekä aktiivisuuden ylläpitämisen näkökulmasta on tärkeää. (Niemelä, 2009, ss. 219–232)

4.1.3 Osallisuus osana hyvinvointia

Suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa palkkatyö näyttäytyy merkittävänä tekijänä ja mahdollisuutena osallistua yhteisölliseen toimintaan, työelämän ulkopuolella olevien normaalit siteet työyhteisöön sekä osittain myös yhteiskunnan toimintaan saattavat puuttua. Mitä pitkäkestoisempaa palkkatyön ulkopuolella oleminen on ja mitä enemmän siihen liittyy moniulotteista huono-osaisuutta, sen suuremmaksi riskitekijäksi se nousee myös sosiaaliselle syrjäytymiselle. Työelämän ulkopuolella olevien osallisuuden vahvistaminen onkin keskeinen keino ennaltaehkäistä heidän syrjäytymistään. (THL, 2019b; THL, 2021b)

Osallisuus nähdään edellytykseksi kansalaisten terveyden, hyvinvoinnin ja tasa-arvon edistämiseksi ja sen vahvistamisen on todettu olevan keskeinen keino ennaltaehkäistä syrjäytymistä, eriarvoisuutta sekä köyhyyttä. Näin ollen osallisuus ja sen edistäminen onkin muodostunut keskeiseksi tavoitteeksi niin Suomessa, kuin koko Euroopan unionin alueella. (THL, 2019b)

Osallisuuden voi nähdä koostuvan eri palasista: päätösvalta omassa elämässä, vaikuttamismahdollisuuksina eri prosesseissa oman elämän ulkopuolella, mahdollisuutena osallistua merkityksellisyyden luomiseen ja kokemiseen, sekä mahdollisuutena liittyä sosiaalisiin suhteisiin. Osallisuutta voidaan kuvata muun muassa mahdollisuutena liittyä erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin ja merkityksellisiin vuorovaikutussuhteisiin, mahdollisuutena vaikuttaa oman elämän kulkuun, sekä mahdollisuutena vaikuttaa eri toimintoihin, palveluihin ja yhteisiin asioihin. (Isola ym., 2017, ss. 5, 23)

Osallisuutta voidaan edistää osallisuuteen pyrkivällä työotteella. Osallisuuden pyrkivässä työotteessa yksilöiden osallisuutta omassa elämässä vahvistetaan niin, että he pystyvät vahvistamaan yhteyttä omiin tarpeisiinsa ja voimavaroihinsa. Osallisuutta omaan elämään voidaan vahvistaa lisäämällä kohtuullisen toimeentulon, tarpeisiin vastaavien palveluiden kautta, sekä luomalla mahdollisuuksia liittyä toisiin ihmisiin. Näiden rinnalla tärkeää on vahvistaa yksilöiden autonomian tunnetta, lisätä elämänhallintaa, sekä ymmärrystä eri toimintaympäristöstä. (Isola ym., 2017, ss. 20–21, 259)

5 Kuntoutuksesta tukea pitkäaikaistyöttömien hyvinvointiin ja työllistymiseen

Suomessa ollaan paraikaa kehittämässä kuntoutusta ja kuntoutusjärjestelmää. Suomen kuntoutusjärjestelmän uudistamisella pyritään parantamaan saumattoman hoitojärjestelmän toimintaa sekä ihmisten työ- ja toimintakykyä. Toimilla pyritään kiinnittämään huomiota eritoten pitkäaikaistyöttömien tai heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden yksilöllisen kuntoutustarpeen tunnistamiseen, sillä kuntoutus nähdään yhtenä vaihtoehtona vahvistaa heikossa työmarkkina-asemassa olevien työelämävalmiuksia, yhteiskunnallista osallisuutta sekä työllistymistä. (STM, 2020b, ss. 8–11)

Kuten jo aiemmin tuotiin esiin, pitkittynyt työttömyys lisää riskiä syrjäytymiselle ja voi johtaa eräänlaiseen huono-osaisuuteen (kts. luku 4). Pitkittyessään huono-osaisuuden on todettu lisäävän yksilötasolla erinäisiä ongelmia ja haasteita, jolloin kokonaisvaltaisen tilanteen tarkastelu ja siihen syventyminen on paikallaan. Tilanne ei korjaannu pelkästään kiinnittämällä huomiota työllisyys- ja koulutusasioihin tai taloudellista tukea myöntämällä, vaan tällöin katse tulee laajentaa myös muille elämän osa-alueille. (Järvikoski, 2014, ss. 16–18)

5.1 Kuntoutuksen tavoitteellisuus

Kuntoutuksen uudistamiskomitea (STM, 2017, s. 35) on määritellyt kuntoutuksen seuraavanlaisesti:

Kuntoutus on kuntoutujan tarpeista ja tavoitteista lähtevä suunnitelmallinen prosessi, jossa kuntoutuja ylläpitää ja edistää toiminta- ja työkykyään ammattilaisten tuella. Kuntoutukseen kuuluu kuntoutujan toimintaympäristöjen kehittäminen. Kuntoutus tukee kuntoutujan ja hänen lähipiirinsä voimavaroja, itsenäistä elämää, työllistyvyyttä ja sosiaalista osallisuutta. Kuntoutus on osa hyvinvointipalvelujärjestelmää ja edellyttää useiden toimijoiden oikea-aikaisia ja saumattomia palveluja ja etuuksia.

Kuntoutuksen tavoitteet riippuvat aina kuntoutujan yksilöllisestä tilanteesta. Ne voivat liittyä esimerkiksi kuntoutujan työ- ja toimintakyvyn palauttamiseen, parantamiseen tai ylläpitämiseen. Kuntoutuksen tavoitteiden toteutuminen edellyttää monen eri osa-alueen huomioon ottamista kuntoutusta suunniteltaessa. Yksilöllisten tilanteiden mukaisesti kuntoutuksessa voidaan tavoitella esimerkiksi työ- ja toimintakyvyn palautumista, osallisuuden edistämistä, fyysisten, psyykkisten, sosiaalisten, kognitiivisten ja ammatillisten valmiuksien parantamista tai motivaation vahvistamista, joista sovitaan tarkemmin kuntoutujan asiakassuunnitelmaa tehtäessä. (STM, 2017, s. 45)

Kuntoutuksen tavoitteiden tulee lähteä liikkeelle kuntoutujan omista tarpeista ja tavoitteista. Kuntoutusta edistävien toimien tulee olla saumattomia ja tavoitteiden mukaisia. Tavoitteiden toteutumista tulee seurata ja arvioida säännöllisin väliajoin sekä tehdä näihin tarvittaessa muutoksia. Myös kuntoutujan omaa osallisuutta, aktiivisuutta ja toimijuutta tulee tukea koko kuntoutusprosessin ajana. (STM, 2017, ss. 35, 40)

Kaikissa kuntoutusta koskevissa laeissa korostetaan sitä että kuntoutuminen on aina tavoitteellista toimintaa työ- ja toimintakyvyn edistämisen suhteen (STM, 2017, s. 45). Näin

ollen se koskee myös lakia kuntouttavasta työtoiminnasta, jossa tavoitteena on edistää asiakkaan työ- ja toimintakykyä sekä työhön kuntoutumisen edellytyksiä.

5.2 Kuntouttava työtoiminta

Kuntouttava työtoiminta on lakisääteinen palvelu, jota määrittelee monet eri lait. (THL, 2020). Kuntouttavan työtoiminnan avulla pyritään ehkäisemään syrjäytymistä, työttömyyden lieveilmiöitä, vahvistamaan asiakkaan työ- ja toimintakykyä sekä arjen- ja elämänhallintaa niin, että kiinnittyminen opiskeluihin, työhön tai muihin työllistymistä edistäviin palveluihin mahdollistuu (STM, n.d.).

Laissa kuntouttavasta työtoiminnasta määritellään tarkemmin kuntouttavan työtoiminnan sisältöä. Palvelua voidaan toteuttaa yksilö- ja ryhmämuotoisesti niin, että asiakas saa tarvitsemansa tuen ja ohjauksen palvelussa ollessaan. Palvelun tulee olla tavoitteellista ja vastata asiakkaan työ- ja toimintakyvyn sekä osaamiseen vahvistamiseen niin, että se edistää asiakkaan kiinnittymistä työmarkkinoille. Palveluun tulee sisältyä asiakkaan työ- ja toimintakykyä ja elämänhallintaa edistävää toimintaa, sekä tukea ja ohjausta tavoitteiden toteutumiseksi. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 187/2001 § 13a)

Kuntien velvollisuutena on järjestää kuntouttavaa työtoimintaa niille työttömille työnhakijoille, joidenka osallistuminen muihin työllistymistä edistäviin palveluihin ei ole mahdollista asiakkaan työ- ja toimintakyvyn vuoksi. Palveluun ohjaututaan aktivointisuunnitelman tai monialaisen työllistymissuunnitelman kautta. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 187/2001 § 3, § 6, § 8). Mikäli kuntouttava työtoiminta kirjataan asiakkaan aktivointisuunnitelmaan tai monialaiseen työllistymissuunnitelmaan, lain kuntouttavasta työtoiminnasta § 9 mukaisesti, suunnitelmaan tulee sisällyttää:

- kuntouttavan työtoiminnan tavoite, kuvaus ja toiminnan järjestämispaikka
- kuntouttavan työtoiminnan päivittäinen ja viikoittainen kesto
- kuntouttavan työtoiminnan jakson alkamisajankohta ja pituus

- kuntouttavan työtoiminnan asiakkaalle annettava tuki ja ohjaus kuntouttavan työtoiminnan aikana
- kuntouttavan työtoiminnan ohella asiakkaalle muut tarjottavat sosiaalipalvelut sekä terveys-, kuntoutus- ja koulutuspalvelut
- ajankohta, jolloin arvioidaan kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksia henkilön työllistymismahdollisuuksille, päätetään jatkotoimista sekä aktivointisuunnitelman tai monialaisen työllistymissuunnitelman uudistamisesta.

Asiakkaan ohjautuessa kuntouttavaan työtoimintaan, hänelle nimetään oma työvalmentaja kuntouttavan työtoiminnan jakson ajalle. Asiakkaan aloittaessa palvelussa työvalmentaja ja asiakas laativat jaksolle valmennussuunnitelman, johon pilkotaan asiakkaan jaksolle asetetut tavoitteet konkreetian tasolle. Keskeistä valmennussuunnitelman laatimisessa on se, kuinka asiakkaan tavoitteet kuntouttavan työtoiminnan jakson aikana saadaan toteutumaan sekä yhteinen pohdinta asiakkaan kanssa siitä, minkälaista tukea ja eri palveluiden yhteensovittamista asiakas tavoitteidensa edistämiseksi tarvitsee. Tavoitteiden toteutumista seurataan jakson aikana ja niihin tehdään tarvittaessa muutoksia. Jakson päättyessä työvalmentaja ja asiakas arvioivat yhdessä tavoitteiden toteutumista jakson ajalta ja laativat yhdessä jaksopalautteen, joka lähetetään asiakkaan lähettävälle taholle asiakkaan suunnitelman päivittämistä ja työllistymistä edistävien jatkosuunnitelmien tekemistä varten. (Huumonen, 2014, ss. 32–34, 42–43)

Lakia kuntouttavasta työtoiminnasta ja palvelun sisältöä on tarkennettu useampaan eri otteeseen. Viimeisin uudistus lakiin on tullut voimaan 1.1.2021, jolloin tarkennettiin kuntouttavaan työtoiminnan sisältöä ja järjestämistä. Samalla vahvistettiin palvelun roolia sosiaalipalveluna sekä palvelukokonaisuutena, johon voi sisältyä monia eri toimintoja asiakkaan yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. (Eduskunta, 2020) Käytännössä tämä tarkoittaa että kuntouttavan työtoiminnan toteuttamiseen tulee panostaa niin, että asiakkaan palveluntarve on se, mikä määrittää palvelun sisältöä. Palvelua toteuttaessa tulee huomioida että asiakkaat ovat ohjautuneet kuntouttavaan työtoimintaan juuri siksi, koska heidän työ- ja toimintakykynsä ovat alentuneet siinä määrin, ettei osallistuminen muihin työllistymistä

edistäviin toimintoihin ole mahdollista. Tämän vuoksi heidän tukeminen ja ohjaus on asia, johon palvelussa tulee panostaa. (Eduskunta, 2020)

6 Toimintatutkimus opinnäytetyön tutkimuksellisena lähtökohtana

Opinnäytetyö on sekä tutkimuksellinen kehittämistehtävä, että toiminnallinen opinnäytetyö. Kokonaisuudessaan opinnäytetyö on näyttäytyi olevan lähellä toimintatutkimusta. Näin ollen toimintatutkimuksen ideologiaa ja menetelmän eri osioita hyödynnettiin osana opinnäytetyön toteutusta.

Tutkimusmetodina toimintatutkimus on lähellä kvalitatiivista, eli laadullista tutkimusta. Siinä missä laadullinen tutkimus pyrkii ymmärtämään tai kuvailemaan eri ilmiöitä ja niiden merkityksiä, toimintatutkimus ottaa kuitenkin vielä askeleen eteenpäin jatkaen siitä mihin laadullisen tutkimuksen voi katsoa loppuneen. Kun laadullista tutkimusta tehtäessä haetaan vastauksia miten mikäkin ilmiö vaikuttaa mihinkäkin ja mitkä tekijät siihen vaikuttavat, toimintatutkimuksessa lähdetään pohtimaan mitä näille asioille tulisi tehdä, jotta ne hyödyttäisivät työelämän käytäntöjen parantamista. (Kananen, 2014, ss. 20–22, 30–31)

Toimintatutkimusta voidaan hyödyntää työelämän käytäntöjen kehittämiseen ja parantamiseen. Sen avulla pyritään lisäämään tietoa, jolla kehittää käytännön toimintoja paremmiksi. Sitä voidaan kuvailla tutkimus- ja kehittämisprojektiksi, jossa suunnitellaan ja toteutetaan uudenlaisia toimintatapoja teoriaa ja käytäntöä yhdistämällä.

Toimintatutkimuksella pyritään aina jonkintasoiseen muutokseen, jossa pyritään vastaamaan käytännön työstä nousseisiin ongelmiin sekä löytämään niihin ratkaisuja parantamalla toimintaa. Tutkimusmenetelmänä se soveltuu osaksi koko työyhteisön toiminnan parantamiseen, yhtäläillä se voi toimia myös yksittäisen työntekijän oman kehittymisen ja oppimisen prosessina. (Kananen, 2014, s. 11; Heikkinen, 2010, ss. 16–17, s. 29)

Toimintatutkimuksessa hyödynnetään monia eri tutkimusmenetelmiä, jonka vuoksi sen voidaan katsoa toimivan tutkimusta ohjaavana tutkimusstrategiana (Kananen, 2014, ss. 29,

77). Se ei sulje pois muiden tutkimusmenetelmien aineiston keruu- ja analysointi menetelmiä, vaan hyödyntää niitä saadakseen tutkimustietoa parannusehdotusten, kehittämistyön ja muutoksen aikaansaamiseksi (Kananen, 2014, ss. 13–14).

Toimintatutkimuksessa myös tutkijan oma kokemus on myös osa aineistoa. Siinä missä muissa tutkimuksissa tutkija suhtautuu sen analysointiin ja tulkintaan ulkopuolisen näkökulmasta, toimintatutkimuksessa tutkija voi hyödyntää omia havaintojaan osana tutkimusmateriaalia. (Heikkinen, 2010, s. 20) Näin ollen tutkittavan ilmiön olisi hyvä olla tutkijalle jo entuudestaan tuttu ja hänellä tulisi olla jonkinlaista kosketuspintaa sen näyttäytymisestä käytännön työssä, sillä toimintatutkimuksessa tutkija itse osallistuu toiminnan kehittämisen lisäksi myös sen jalkauttamiseen ja muutosehdotusten läpiviemiseen käytännön tasolla (Kananen, 2014, ss. 16, 29).

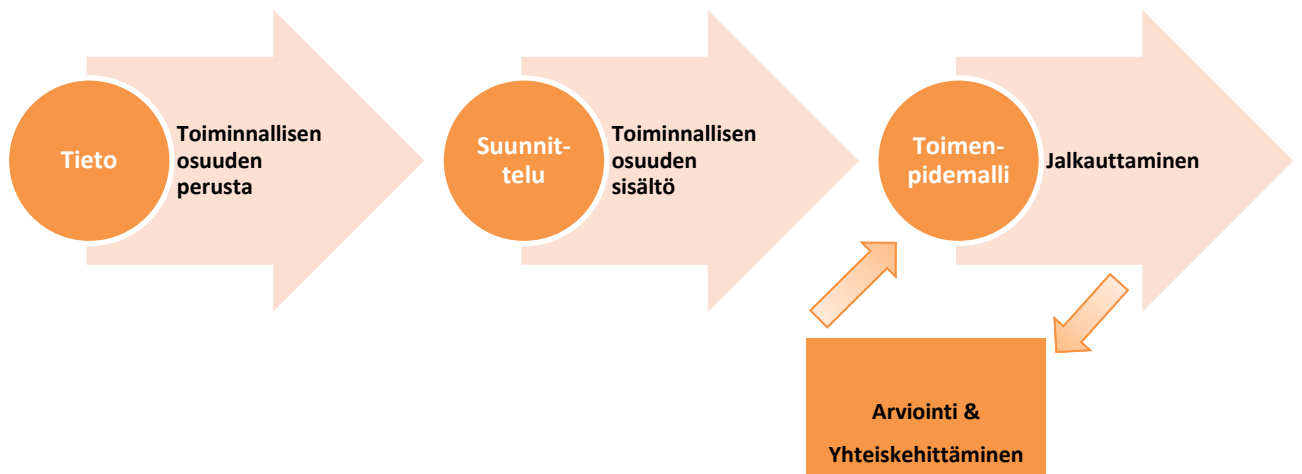
Toimintatutkimus sisältää monia eri vaiheita niin perehtymisestä toimenpide- ja parannusehdotuksiin, kuin toiminnan suunnitteluun, toteutukseen sekä arviointiin (Kananen, 2014, ss. 27–28). Toimintatutkimuksessa on tärkeää panostaa suunnitteluvaiheeseen ennen kuin siirrytään varsinaiseen toimintaan. Pohjalle tarvitaan perusteltu tutkimuskysymys johon lähdetään hakemaan vastausta kirjallisuuteen perehtymällä. Aineistoihin perehtyminen, niiden analysointi ja niiden pohjalta saavutettu tieto ja ymmärrys ovat asioita, joidenka pohjalta tutkija lähtee ideoimaan kenttätyötään ja suunnittelemaan sen toteutusta. (Huovinen & Rovio, 2010, ss. 96–98)

Toimintatutkimuksen tutkimuksellisen osion tulokset luovat pohjan sille miten toimintaa lähdetään kehittämään, jotta tutkimuksellinen tieto saadaan osaksi toimintaa ja sen kehittämistä. Jotta toimintatutkimuksella päästäisiin sillä tavoiteltaviin tuloksiin, tutkimuskysymys tulisi muotoilla miten-muotoon. (Kananen, 2014, ss. 30–31) Tiedonkeruun ja analysoinnin jälkeen lähdetään suunnittelemaan miten tutkimuksesta saadun tiedon avulla toimintaan voitaisiin parantaa. Tutkimuksellisen osuuden valmistuttua, tutkija suunnittelee sen pohjalta parannusehdotuksia sekä toimenpidemalleja, jotka myös toteutetaan ja arvioidaan käytännön tasolla. (Kananen, 2014, ss. 26–28).

7 Opinnäytetyön tutkimuksellinen osuus toiminnallisen osuuden perustana

Tässä luvussa kuvataan opinnäytetyön tutkimuksellisen osion etenemistä toimintatutkimuksen ideologiaa hyödyntäen. Luvussa 8 kuvataan tutkimuksellisen osuuden pohjalta kehitetty toimenpidemalli, sen käyttöönottoaminen sekä jatkokehittäminen tilaajaorganisaatiossa. Toimintatutkimuksen toteutuminen opinnäytetyössä on nähtävissä kuvassa 1.

Kuva 1. Toimintatutkimuksen hyödyntäminen opinnäytetyössä.

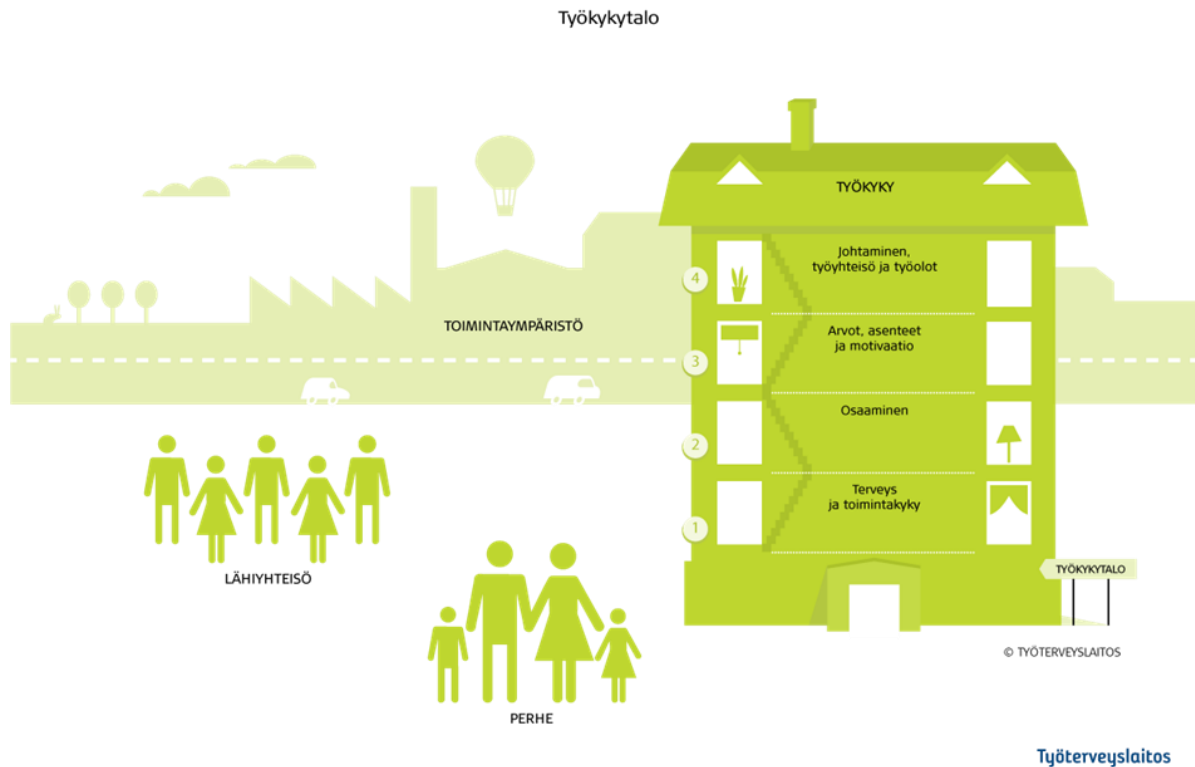
Opinnäytetyön tutkimuksellisessa osiossa haettiin tietoa ja ymmärrystä pitkäaikaistyöttömien yksilöllisistä tuen tarpeista työhön kuntoutumisen edistämiseksi. Lähtökohtana oli saada käsitystä siitä, mitä kaikkea pitkittyneen työttömyyden taustalta löytyy ja minkälaista tukea näiden rinnalle tarvitaan, jotta työllistyminen tulevaisuudessa olisi mahdollista.

Koska opinnäytetyössä keskityttiin pitkäaikaistyöttömien yksilöllisiin tuen tarpeisiin ja niihin vastaamiseen kuntouttavan työtoiminnan yksilöohjauksen keinoin, yhteiskunnalliset ja rakenteelliset tekijät työttömyyden taustalla rajattiin tutkimusaineiston ulkopuolelle.

Opinnäytetyön laajuuden rajaamiseksi myös osaamiseen sekä työmarkkinoilla toimimiseen liittyvät tuen tarpeet rajattiin tutkimusaineistojen ulkopuolelle. Perusteluna tälle toimi opinnäytetyön lähestymiskulma pitkäaikaistyöttömien tuen tarpeisiin: pitkäaikaistyöttömien hyvinvoinnin ja voimavarojen vahvistamiseen liittyvät tuen tarpeet työhön kuntoutumisen edistämiseksi.

Opinnäytetyön lähestymisnäkökulman valintaan vaikutti näkemys ja kokemus siitä, että hyvinvointi ja voimavarat ovat se perusta, josta työhön kuntoutuminen lähtee liikkeelle. Tämän taustalla vaikutti työn kautta saavutettu asiantuntijuus, samoin kuin omakohtaisen kuntoutusprosessin kautta saavettu ymmärrys. Lähestymisnäkökulmaa tuki myös Työterveyslaitoksen luoma Työkykytalo-malli, jossa työkykyä kuvataan talona missä jokaisella eri kerroksella on oma merkityksensä työelämässä toimimisen mahdollistamiseksi (Kuva 2). Alimman kerroksen, jonka päälle työkyvyn nähdään kokonaisuudessaan rakentuvan, mallissa asettuu yksilön tärkeimmät voimavarat työllistymisen mahdollistamiseksi: henkilökohtainen terveys sekä fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky. (Työterveyslaitos, n.d.)

Kuva 2. Työkykytalo. (Työterveyslaitos, n.d.).

7.1.1 Tutkimusaineiston keruu

Mahdollisimman kattavan näkemyksen saamiseksi pitkäaikaistyöttömien hyvinvointiin, voimavaroihin ja työhön kuntoutumiseen liittyvistä tuen tarpeista, opinnäytetyön tutkimukselliseen osioon etsittiin aineistoksi tutkimuksia, raportteja ja selvityksiä opinnäytetyön teeman mukaisesti. Aineistot valikoituivat sen mukaan, että niissä oli tarkasteltu pitkäaikaistyöttömien keskeisiä tuen tarpeita hyvinvoinnin, voimavarojen ja työhön kuntoutumisen vahvistamisen näkökulmasta. Kaikki aineistot myös liittyivät tavalla tai toisella kuntouttavaan työtoimintaan.

Tutkimuksellisen osion aineistot etsittiin hyödyntämällä eri tietokantojen sähköisiä hakupalveluita. Näitä olivat muun muassa Finna, Google, Google Scholar sekä Theseus. Aineistoja haettiin näistä opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen sekä opinnäytetyöhön

valikoitujen käsitteiden avulla. Tutkimukselliseen osioon valikoidut aineistot ovat nähtävillä taulukossa 1.

Taulukko 1. Opinnäytetyön tutkimukselliseen osuuteen valioituneet aineistot.

Kirjoittaja(-t) Vuosiluku Tutkimuksen nimi	Tutkimusasetelma	Tutkimuksen kohde
<p>Björkman, T. (2018). <i>“Kyll’ mä oon aina tykänny liikkuu ja tehä oikeita hommii, en tykkää möllöttää sisällä”:</i> Pitkäaikaistyöttömien kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta.</p>	<p>Pro-gradu -tutkielma, yhteiskuntapolitiikka, kvalitatiivinen tutkimus (teemahaastattelu)</p> <p>Tutkimuksessa selvitetty asiakkaiden kokemuksia osallisuuteen, ja hyvinvointiin liittyvien tekijöiden ympärillä kuntouttavassa työtoiminnassa</p>	<p>Pitkäaikaistyöttömät, (n=10) jotka kaikki asiakkaana kuntouttavassa työtoiminnassa</p>
<p>Pursio, K. (2016). <i>TYÖTTÖMIEN KOKEMUKSIA TERVEYTTÄ EDISTÄVISTÄ HYVINVOINTIPALVELUISTA.</i></p>	<p>Pro-gradu -tutkielma, preventiivinen hoitotiede, kvalitatiivinen tutkimus (teemahaastattelu)</p> <p>Tutkimuksessa selvitetty millaista tukea ja terveyttä edistäviä hyvinvointipalveluja työttömät kokevat tarvitsevansa, ja kuinka palvelut ovat näihin vastanneet sekä kuinka palveluita tulisi kehittää</p>	<p>Pitkäaikaistyöttömät (n=16), joilla kaikilla kokemuksia sosiaali- ja terveyspalveluista sekä työllisyyspalveluista, monella myös kuntouttavasta työtoiminnasta</p>
<p>Sandelin, I. (2014). <i>Kuntouttava työtoiminta asiakkaiden kokemana - Kirjallisuuskatsaus asiakkaiden toiminnalle antamista merkityksistä</i></p>	<p>Kirjallisuuskatsaus syistä, miksi asiakkaat ovat ohjautuneet kuntouttavaan työtoimintaan, sekä kuntouttavan työtoiminnan saavutetut hyödyt asiakkaiden kokemusten pohjalta</p>	<p>Tutkimuksia, selvityksiä, hankkeiden loppuraportteja sekä YAMK-opinnäytetöitä (n=29) liittyen kuntouttavan työtoiminnan asiakkaisiin</p>
<p>Sepponen, K., Wilén, T. & Kiviniemi, L. (2012). <i>Työttömyyden pitkittyminen on monen asian summa – Tutkimus pitkäaikaistyöttömyyteen johtuvista tekijöistä ja</i></p>	<p>Tutkimus pitkäaikaistyöttömyyteen johtavista tekijöistä ja työmarkkinoille kuntouttamisesta</p> <p>Tutkimuksessa kuvattu työttömyyden taustalla olevia tekijöitä Oulaisissa toteutetun kolmivuotisen ESR-</p>	<p>Pitkäaikaistyöttömät (n=40–50), joilla työttömyys kestänyt vähintään 500 päivää, ja taustalla erilaisia työvoimapolitiikan</p>

<i>työmarkkinoille kuntoutumisesta.</i>	kehittämishankkeen (PAT-hanke) tulostenpohjalta	keinoin suoritettuja interventioita
Suomen sosiaali ja terveys ry. (2019) <i>Välityömarkkinat ja tarvelähtöiset työllisyyspalvelut.</i>	Välityömarkkinatoimijoiden julkaisu syistä, miksi välityömarkkinoita tarvitaan. Julkaisussa tuodaan esiin pitkäaikaistyöttömien moninaisia tuen tarpeita voimavarojen, osaamisen ja työmarkkinoilla toimimisen näkökulmasta asiantuntijoiden ja tutkimuskirjallisuuden pohjalta	Pitkäaikaistyöttömät
Wirman, M. (2017). <i>KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN VAIKUTUS PITKÄAIKAISTYÖTTÖMÄN TYÖLLISTYMISEDELITYKSIEN SEKÄ ELÄMÄNHALLINNAN PARANTAMISESSA.</i>	Opinnäytetyö, sosiaalialan koulutusohjelma, kvalitatiivinen & kvantitatiivinen tutkimus Tutkimuksessa selvitetty kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksia asiakkaan työ- ja toimintakykyyn, sekä elämänhallintaan ja tuotettu tietoa kuntouttavan työtoiminnan kehittämiseksi	Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat (n=6)

Opinnäytetyön tutkimuksellisessa osiossa aineistoista etsittiin vastausta tutkimuskysymykseen:

Miten vastata työhön kuntoutujien moninaisiin tuen tarpeisiin kuntouttavan työtoiminnan yksilöohjauksessa?

Aineistoihin perehdyettäessä, niistä etsittiin vastausta tutkimuskysymykseen lisäkysymyksen avulla:

Mistä koostuvat keskeiset pitkäaikaistyöttömien hyvinvointiin, voimavaroihin ja työhön kuntoutumisen edistämiseen liittyvät tuen tarpeet?

7.1.2 Tutkimusaineiston analysointi

Vaikka toiminnallisessa opinnäytetyössä ei ole välttämätöntä käyttää tutkimuksellisia menetelmiä niiden lisätessä opinnäytetyön laajuutta huomattavasti (Vilka & Airaksisen, 2003, s. 56), opinnäytetyössä päädyttiin näin tekemään. Toiminnallinen opinnäytetyö antoi

mahdollisuuden käyttää tutkimusmenetelmiä hieman väljemmin ja perustasolla (Vilka & Airaksisen, 2003, ss. 57–58), joten mahdollisuutta hyödyntää aineiston systemaattista analysointia hyödynnettiin sen tuomasta lisätyöstä huolimatta.

Kuten Kananen (2014, ss. 104–105, s. 107) toteaa, analyysin avulla aineistosta saadaan helpommin tehtyä tulkinta, eli selitys tutkittavaksi ilmiölle. Aineistoa järjestelemällä, käsittelemällä, muokkaamalla tai tiivistämällä päästään niin sanotusti aineiston sisään ja saadaan sitä tietoa, jonka pohjalta voidaan lähteä suunnittelemaan toimintaa. Ensin aineisto selkeytetään ja tiivistetään ja etsitään sieltä se tieto, mitä tutkimuksessa tavoitellaan. Tämän jälkeen aineisto pilkotaan osiin, jossa apuna voidaan hyödyntää esimerkiksi koodausta, luokittelua tai teemoittelua.

Ensin opinnäytetyön tutkimukselliseen osioon valikoidut aineistot luettiin useaan kertaan läpi. Aineistoja luettaessa niihin merkittiin huomiovärillä ne kohdat, jotka antoivat selkeästi vastauksia tutkimuskysymyksiin. Hyödyntäen kopioi ja liitä -toimintoa, aineistojen tutkimuskysymyksiin vastaavat tekstiosat kerättiin viittausmerkintöjen kera yhteen Word-tiedostoon.

Word-tiedosto tulostettiin ja luettiin useaan kertaan läpi, jolloin aineistosta alkoi nousemaan tietyt aihealueet esiin. Aineistoa luettaessa tekstin viereen merkittiin käsin aihealue, mihin kyseessä olevan tekstin nähtiin viittaavan. Tämän jälkeen aineisto järjesteltiin hyödyntämällä teemoittelua. Word-tiedostoon kerätty aineisto järjesteltiin niin, että samaa aihealuetta koskevat tekstit koottiin tiedostossa samaan kohtaan, jonka jälkeen aihealueet nimettiin niitä kuvaavilla käsitteillä.

7.2 Tutkimustulokset

Hyvinvointiin ja voimavaroihin liittyvät pitkäaikaistyöttömien tuen tarpeet näyttäytyivät aineistojen pohjalta liittyvän fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja taloudellisen hyvinvoinnin vahvistamiseen, arjen- ja elämänhallinnan tukemiseen, merkityksellisyyden kokemiseen,

itsetunnon, oman arvon ja motivaation vahvistamiseen, sekä positiivisten tulevaisuuden näkymien vahvistamiseen. Osa näistä teemoista näyttäytyi olevan yhdistettävissä, joten tutkimuksen tulokset jakoutuivat loppuviimein viiden eri teeman alle. Nämä teemat ovat nähtävissä kuvassa 3.

Kuva 3. Pitkäaikaistyöttömien hyvinvointiin, voimavaroihin, ja työhön kuntoutumisen edistämiseen liittyvät tuen tarpeet.

7.2.1 Työhön kuntoutumiseen liittyvät tuen tarpeet

Suomen Sosiaali ja terveys ry:n Välityömarkkinat ja tarvelähtöiset työllisyyspalvelut - julkaisun mukaan (2019, ss. 9–10) pitkäaikaistyöttömien yksilölliset tuen tarpeet voidaan karkeimmillaan jaotella voimavaroihin, osaamiseen ja työmarkkinoilla toimimiseen liittyviin tuen tarpeisiin. Sepponen ym. (2012, tiivistelmä, s. 12) nostavat esiin että joissakin tilanteissa työllistyminen voi olla mahdollista kouluttautumisen tai osaamisen päivityksen kautta, mutta jos taustalla on haasteita muillakin elämän osa-alueilla toimet, joilla pyritään varmistamaan ainoastaan osaamisen vahvistamista työmarkkinoita varten, eivät ole riittäviä. Tällöin on siirryttävä tarkastelemaan myös muita elämän eri osa-alueita ja pyrkiä vahvistamaan niitä, jotta pysyvä kiinnittyminen työmarkkinoihin mahdollistuu.

Aineistot tuottivat tietoa että syyt pitkittyneen työttömyyden taustalla ovat usein hyvin moninaisia ja monen eri tekijän summa. Pitkäaikaistyöttömien tilanteiden taustalla saattaa olla nähtävissä moninaisten erilaisten tuen tarpeiden kokonaisuus, joka voi kytkeytyä useaan

elämän eri osa-alueeseen. Monimutkaiset, yksilölliset sekä usein toisiinsa kietoutuneita tilanteet vaativat yksilöllisten tilanteiden tarkastelua ja näihin tarvittavien tukimuotojen kartoittamista, jotta työllistymisen edistäminen mahdollistuu. (Suomen sosiaali ja terveys ry., 2019, ss. 21, 24; Sepponen ym., 2012, ss. 6, 8, 12)

Aineistojen pohjalta kuntouttavassa työtoiminnassa olevilla asiakkailla on havaittavissa samankaltaisia työttömyyden taustalla vaikuttavia tekijöitä. Näitä ei ole kuitenkaan syytä yleistää, vaan tilanteita tulee aina tarkastella yksilöllisistä lähtökohdista käsin. Pitkittynyt työttömyys yksilöllistä lähtökohdista tarkasteltuna voi johtua iästä, koulutuksen, ammattitaidon tai kielitaidon puuttumisesta, terveyteen, mielenterveyteen, motivaatioon tai elämäntilanteeseen liittyvistä haasteista, päihteiden käytöstä tai heikentyneestä taloudellisesta tilanteesta. Nämä tekijät voivat, ja usein esiintyvätkin päällekkäin ja toisiinsa liittyen, jolloin rinnalle saatetaan tarvita monialaisia ratkaisuja. (Sandelin, 2014, ss. 9, 13; Sepponen ym., 2012, s. 10; Suomen sosiaali ja terveys ry, 2019, ss. 4–5, 9–10, 42, 66). Näitä tarkastellaan tarkemmin seuraavaksi.

7.2.2 Terveydentilan vahvistaminen

Terveys on keskeinen hyvinvointia, toimintakykyä ja voimavaroja ylläpitävä ja vahvistava tekijä. Riittävän terveyden turvaamista pidetäänkin keskeisenä tarpeena, johon pitkäaikaistyöttömät tarvitsevat tukea. (Suomen sosiaali ja terveys ry, 2019, s. 21; Pursio, 2016, ss. 46–47; Sepponen ym., 2012, s. 13)

Terveyteen liittyvät syyt näyttävät olevan keskeinen syy siihen, miksi pitkäaikaistyöttömät eivät koe olevansa työkykyisiä. Aineistojen pohjalta pitkäaikaistyöttömät tarvitsevat tukea niin fyysisen, kuin psyykkisen terveydentilansa parantamiseen, joilla molemmilla on vaikutusta sekä heidän hyvinvointiinsa, että heidän mahdollisuuksiinsa työllistyä. Taustalla voi olla niin fyysiseen, kuin psyykkiseen terveydentilaan liittyviä toimintakyvyn rajoituksia, jotka aiheuttavat rajoitteita työ- ja toimintakykyyn. (Pursio, 2016, tiivistelmä, ss. 49–50; Björkman, 2018, s. 37)

Psyykkisen terveydentilan osalta aineistoissa näyttäytyi erinäisten mielenterveyteen liittyvien haasteiden vaikutus työ- ja toimintakykyyn. Taustalla saattaa olla muun muassa masennusta, ahdistusta tai traumaattisia kokemuksia. Huomioitavaa on myös se, että itse työttömyys voi toimia yhtenä psyykkistä hyvinvointia heikentävänä tekijänä (Sandelin, 2014, s. 11; Sepponen ym., 2012, ss. 13–15; Björkman, 2018, ss. 39–40).

Fyysisen terveyden osalta näyttäytyy muun muassa tuki- ja liikuntaelinvaivat, kivut, voimattomuus ja väsymys. Taustalla voi olla myös toimintakyvyn rajoitteita, jotka estävät liikkumista, sekä erinäisiä terveystilanteita joihin ei ole saatu apua. Taustalla näyttäytyy myös unettomuutta sekä erinäisiä perussairauksia, jotka ovat saattaneet jäädä hoitamatta, tai niiden hoito on ollut epätasapainossa. (Pursio, 2016, s. 26; Sepponen ym., 2012, s. 13)

Työhön kuntoutujien kohdalla terveydellisten rajoitteiden voidaan katsoa olevan suuria työllistymistä heikentäviä tekijöitä, jotka on tärkeää ottaa huomioon kun työhön kuntoutumiseen tähtääviä suunnitelmia laaditaan. (Sepponen ym., 2012, s. 13). Terveyteen liittyvät tuen tarpeet tulee ottaa huomioon kun pitkäaikaistyöttömien tilanteita ja tuen tarpeita tarkastellaan, sillä erinäiset sairaudet ja toimintakykyyn liittyvät haasteet ovat aiemmin saattaneet jäädä huomioimatta ja näihin tarvittava tuki on saattanut jäädä saamatta (Sepponen ym., 2012, s. 6; Pursio, 2016, s. 47).

7.2.3 Sosiaalisen hyvinvoinnin vahvistaminen

Sosiaaliseen hyvinvointiin liittyvät tuen tarpeet näyttäytyivät aineistojen pohjalta vaativan erityistä huomiota. Mitä pidempään työttömyys on jatkunut ja mitä enemmän erilaisia haasteita elämään on ehtinyt kasautua, sen suuremmaksi tuen tarve näiden suhteen kasvaa.

Työttömyyden myötä sosiaaliset kontaktit ovat saattaneet vähentyä, tai sosiaaliset verkostot saattavat puuttua kokonaan (Pursio, 2016, tiivistelmä; Suomen sosiaali ja terveys ry., 2019, ss. 21–23). Osittain tätä voi selittää se että työelämässä muodostuu sosiaalisia verkostoja, joiden ulkopuolelle työtön työttömyyden myötä jää (Björkman, 2018, s. 47). Ilman

sosiaalisista suhteista saatavaa tukea, vastoinkäymiset saatetaan kokea voimakkaampina. Puutteet sosiaalisen tuen osalta kasvattavat myös riskiä syrjäytymiselle, yhteiskuntaan integroitumiselle ja voivat heikentää yleisesti ottaen luottamusta kanssaihmiin sekä yhteiskunnan toimintaan. (Suomen sosiaali ja terveys ry., 2019, ss. 21–24)

Sosiaalisten kontaktien vähyys on myös merkittävä tekijä yksinäisyyden kokemiseen, jolla on suora yhtenäisyys hyvinvoinnin, voimavarojen ja toimintakyvyn heikkenemiseen (Pursio, 2016, ss. 42; Suomen sosiaali ja terveys ry., 2019, ss. 55–56). Pitkäaikaistyöttömien kohdalla sosiaalisen osallisuuden vahvistaminen nousee näin ollen keskeiseksi heidän hyvinvointia, osallisuutta ja voimavaroja vahvistavaksi tuen tarpeeksi, joiden edistämiseen voidaan tarvita ulkopuolisen tukea (Suomen sosiaali ja terveys ry., 2019, s. 24; Pursio, 2016, ss. 49–50).

7.2.4 Arjen- ja elämäntapojen vahvistaminen

Työttömien keskuudessa arjen- ja elämäntapojen ongelmat vaikuttivat aineistojen pohjalta olevan yleisiä. Riskiä näille lisää se että mikäli arjessa ei ole säännöllistä tekemistä. Elämän rytmi saattaa kadota ja normaali vuorokausirytmisi sekoittua. Päiviä voi kuvata tekemisen puute, jolloin elämä saatetaan kokea ”päämäärättömänä hortoiluna”. Tästä saattaa seurata unettomuutta, lisääntyvää päihteiden käyttöä sekä otteen herpaantumista muun muassa terveellisten elämäntapojen ylläpitämisestä ja oman hyvinvoinnin edistämisestä. (Pursio, 2016, ss. 27–28, 47–48)

Päihteiden käyttö näyttöytyi aineistojen pohjalta eniten elämäntapojen heikentäväksi tekijäksi työttömällä (Sandelin, 2014, s. 11; Pursio, 2016, ss. 27–28; Sepponen ym. 2012, s. 15; Björkman, 2018, s. 37). Tätä ei kuitenkaan tule yleistää kaikkia työttömiä koskevaksi (Sandelin, 2014, s. 11). Erään tutkimuksen mukaan päihteiden liikakäyttö yhdisti noin viidennestä työhön kuntoutujista (Sepponen ym., 2012, s. 15). Elämäntapojen haasteet lisäävät kuitenkin riskiä lipsua esimerkiksi päihteiden käytön lisääntymiseen, mikäli tavoitteena on tällä saralla pyrkiä elämäntapamuutokseen (Pursio, 2016, ss. 42–43). Näin ollen arjen- ja elämäntapojen tukeminen osoittautuu keskeiseksi tuen tarpeeksi

pitkäaikaistyöttömien keskuudessa, samoin kuin elämän merkityksellisyyden vahvistaminen, jota osaltaan voidaan tukea kun elämässä on mielekästä sisältöä ja tekemistä, joka sitä rytmittää.

7.2.5 Taloudellisen tilanteen vahvistaminen

Työttömyyden pitkittyessä taloudelliset vaikeudet ovat miltei väistämättä odotettavissa. Taloudellisen tilanteen selvittäminen ja turvaaminen on keskeinen pitkäaikaistyöttömien hyvinvointia tukeva tarve, sillä toimeentuloon liittyvien ongelmien voidaan katsoa olevan suuri työ- ja toimintakykyä sekä voimavaroja heikentävä tekijä. (Suomen sosiaali ja terveys ry., 2019, ss. 24–25)

Aineistojen pohjalta selitys tälle löytyy taloudellisesta niukkuudesta, joka johtuu työttömien elämisestä tukien turvin tukien sekä lisääntyneestä velkaantumisesta, johon taloudellinen ahdinko on heidät saattanut ajaa (Sandelin, 2014, s. 11; Sepponen ym., 2012, s. 10, ss. 24–25; Pursio, 2016, tiivistelmä). Ulosottoon päätyneet velat saatetaan kokea pysyviksi ja työllistymistä estäviksi tekijöiksi, minkä vuoksi työllistymistä ei edes tavoitella (Wirman, 2017, s. 47; Sepponen ym., 2012, s. 15). Taloudelliset vaikeudet heikentävät myös työttömien mahdollisuuksia osallistua erinäisiin hyvinvointia tukeviin maksullisiin aktiviteetteihin (Pursio, 2016, s. 37). Haastava taloudellinen tilanne sekä niukkuudessa eläminen osoittautuu asiaksi, joka aiheuttaa työttömissä stressiä jonka tukemiseen kaivataan ulkopuolista tukea (Pursio, 2016, s. 25).

7.2.6 Motivaation, ja tulevaisuuden uskon vahvistaminen

Itsetunnon, tulevaisuuden uskon ja motivaation vahvistamisen tarpeet nousevat aineistoissa esiin. Pitkittänyt työttömyys voi vaikuttaa heikentävästi yksilön kokemukseen oman elämän merkityksellisyydestä, oman toiminnan arvostamisesta sekä itsensä tarpeelliseksi kokemisesta. (Suomen sosiaali ja terveys ry., 2019, ss. 25–26; Pursio, 2016, ss. 48–52)

Työttömyys voi aiheuttaa häpeää, syyllisyyttä, sekä huonommuuden kokemusta minkä vuoksi se saattaa olla asia, josta ei mielellään puhuta. Taustalla voi olla kokemus eriarvoisuudesta sekä omasta tarpeettomuudesta yhteiskunnassa. Nämä voivat aiheuttaa turhautumista, toivottomuutta, negatiivisia tunteita ja näköalattomuutta tulevaisuutta kohtaan. (Pursio, 2016, ss. 27–29) Omaan tilanteeseen vaikuttamisen mahdollisuuksia ei välttämättä nähdä ja oma motivaatio oman tilanteen edistämiseksi saattaa heikentyä. Tilanteen keskellä saatetaan myös uhriutua ja etsiä syyllisiä omaan tilanteeseen oman itsen ulkopuolelta. (Sepponen ym., 2012, s. 10)

Jos pitkäaikaistyötön menettää toivonsa tulevaisuuden suhteen ja suhtautuu sitä kohtaan negatiivisesti, se voi vaikuttaa hyvinvointiin ja työllistymiseen (Suomen sosiaali ja terveys ry., 2019, ss. 25–26). Kun taustalla on pahimmillaan vuosien epäonnistuneet yritykset edetä kohti työelämää, motivaatio, voimavarat ja usko omaan työllistymiseen saattavat heikentyä. Näin ollen työllistyminen saattaa muuttua asiaksi jota ei enää edes tavoitella, vaan tyydytään siihen tilanteeseen missä nyt ollaan. (Wirman, 2017, ss. 41, s. 44)

7.3 Johtopäätökset tutkimustuloksista

Kuntouttavan työtoiminnan pitkäaikaistyöttömien kohdalla ennako-oletuksena oli, että suurin heitä yhdistävä tuen tarve on kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja voimavarojen vahvistaminen palvelun aikana, jotta edellytykset työmarkkinoilla toimimiseen vahvistuvat. Tämä oletus pohjautui suoraan kuntouttavan työtoiminnan lakiin, työn kautta saavutettuun ymmärrykseen sekä aiemmin kuvattuun Työkykytalo-malliin (kuva 2). Tutkimuksellisen osion aineistot tukivat tätä oletusta vahvasti ja osoittivat myös sen, että näihin tekijöihin liittyvät haasteet ovat usein syy siihen, johon työelämän ulkopuolella oleminen ja yksilölliset tuen tarpeet työllistymisen edistämiseksi vahvasti myös liittyvät.

Jaana Pakarinen (2018) on artikkelissaan Työttömyys osallisuuden ja toimintakyvyn menetyksenä tarkastellut työttömyyden vaikutuksia hyvinvoinnin eri osa-alueisiin Allardtin hyvinvointiteorian kautta. Pakarisen (2018, ss. 195–196) mukaan, työttömyyden voi nähdä

vaikuttavan Allardtin hyvinvoinnin eri osatekijöiden mukaisesti yksilön resursseihin (having), yhteyksiin muihin ihmisiin (loving), sekä itsensä toteuttamiseen (being). Työttömyyden vaikutukset voivat ilmentyä niin tuloihin, asumisen tasoon, koulutukseen, kuin terveyteen liittyen (having). Työttömyyden voi nähdä vaikuttavan myös sosiaalisten kontaktien puuttumisena (loving) sekä siihen, että mahdollisuudet toteuttaa niin omaa itseään, kuin omaa osaamistaan heikkenevät (being). Erilaisten fyysisten ja psyykkisten oireiden sekä talouden heikentymisen rinnalla, vuorovaikutus ja kontaktit muiden ihmisten kanssa saattavat vähentyä. Osallisuus voi heikentyä aiheuttaen eristäytyneisyyttä yhteiskunnasta. Opinnäytetyön tutkimuksellisen osion aineistot tukivat Pakarisen tarkastelun tuloksia vahvasti.

Pakarinen (2018, ss. 200–201) toteaa, että työttömyyden ympärillä todettuihin lieveilmiöihin voidaan kuitenkin vaikuttaa tarjoamalla niihin kokonaisvaltaista ja oikeanlaista tukea, sekä erilaisia selviytymiskeinoja. Tämä ei onnistu pelkästään turvaamalla työttömän toimeentuloa, vaan tarjoamalla myös tarvittavaa hoitoa ja kuntoutusta, yhteisöllisyyttä sekä mahdollisuuksia sosiaalisiin suhteisiin työttömien voimavarojen vahvistamiseksi, kuten tutkimuksellisen osion aineistotkin toivat esiin.

Kuten Pursio (2016, s. 26, ss. 30–31, s. 50) tuo esiin, hyvinvointiin, voimavaroihin ja näin ollen myös työllistymiseen tähtäävien tuen tarpeisiin heikossa työmarkkina-asemassa olevat yksilöt tarvitsevat usein neuvontaa ja ohjausta. Mitä moninaisemmat tuen tarpeet on kyseessä ja mitä haastavampi elämäntilanne on, sitä heikommaksi pitkäaikaistyöttömien voimavarat omien asioidensa edistämiseksi näyttäytyvät. Heillä ei välttämättä ole itsellään voimia pohtia yksinään eri vaihtoehtoja joilla suunnata eteenpäin. Kuten Sandelin (2014, s. 5) toteaa, kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat eivät välttämättä ole myöskään itse tietoisia palvelujärjestelmästä ja sen sisällöistä, saatika sen luomista eri mahdollisuuksista edetä omalla työllistymisen polulla. Rinnalle tarvitaan ohjaaja joka kulkee asiakkaan rinnalla ja tuo asiakkaalle tietoa hänen erilaisista mahdollisuuksistaan (Sepponen ym., 2012, s. 4).

Kuntouttavan työtoiminnan ohjaajat ovat tässä avainasemassa. Kuten Björkman (2018, ss. 44–45) mainitsee, kuntouttavan työtoiminnan ohjaajat koetaan olevan helposti lähestyttävissä ja heidän puoleensa ongelmatilanteissa myös herkästi käännetään. Yksilöohjaukselle omien mahdollisuuksien selkeyttämiseksi ja eteenpäin menemiseksi on kuntouttavan työtoiminnan asiakkailta tarvetta (Wirman, 2017, ss. 48–49). Työhön kuntoutujien yksilöllisiin tuen tarpeisiin tulee tutustua, vastata sekä oppia hyödyntämään näiden ympärillä olevia mahdollisuuksia yli sektorirajan (Suomen sosiaali ja terveys ry., 2019, s. 81).

Kuntouttavassa työtoiminnassa jossa asiakkaiden jaksot ovat usean kuukauden pituisia ja asiakkuus saattaa vielä jakson jälkeen jatkua, on mahdollisuus pysähtyä asiakkaiden tilanteiden äärelle säännöllisin väliajoin. Valmentajilla on mahdollisuus tutustua rauhassa ja kunnolla asiakkaiden yksilöllisiin tuen tarpeisiin, sillä heitä tavataan palvelussa viikoittain. Tätä mahdollisuutta tavata asiakasta näin usein tulisi hyödyntää enemmän ja vaikuttavammin, jotta asiakkaiden tuen tarpeet tulisivat palvelun aikana tunnistetuksi, kohdatuksi sekä vastatuksi niin, että tarvittava tuki yksilöllisten tilanteiden ympärille mahdollistuu.

8 Opinnäytetön toiminnallinen osuus

Puhuttaessa kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista tulee muistaa miksi he ovat palveluun ohjautuneet (kts. luku 2). Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena tulee olla se että asiakkaiden erinäiset haasteet työllistymisen edistämiseksi tulevat palvelussa selvitetyksi, ja niihin tarvittava tuki tulee vastatuksi, jotta työllistyminen tulevaisuudessa mahdollistuisi (kts. luku 5.2). Näin ollen kuntouttavan työtoiminnan yksilöohjauksen kehittäminen kohti tavoitteellisempaa työskentelyä on asia, johon palvelussa tulee panostaa. Kaikki toiminta mitä palvelussa toteutetaan, tulee olla perusteltavissa siten kuinka sen voi nähdä edistävän asiakkaan arjen- ja elämänhallintaa, työ- ja toimintakykyä, kuntoutumista, sekä etenemistä kohti opiskeluita, työelämää tai muita palveluita.

Tutkimuksellisen osion aineistoissa korostui tarve vahvistaa ammattilaisten osaamista työhön kuntoutujien erinäisten tuen tarpeiden tunnistamiseksi. Tärkeää on osata tarkastella kokonaisvaltaisesti ja yksilöllisesti heidän tilanteitaan. Rinnalle tarvitaan kykyä etsiä oikeanlaisia ja johdonmukaisia ratkaisuja erinäisiin tuen tarpeisiin vastaamiseksi. Tähän tarvitaan ammattilaisen osaamisen vahvistamista palvelujärjestelmän mahdollisuuksista ja eri toimenpiteistä tarjota erinäisiin tuen tarpeisiin tarvittavaa tukea, jotta työhön kuntoutuminen, ja näin ollen työllistymisen edistämiseen liittyvät tavoitteet ovat toteutettavissa (Suomen sosiaali ja terveys ry, 2019, ss. 82–84; Sandelin, 2014, ss. 5, 18–19; Wirman, 2017, s. 46).

Valmentajien yksilöohjauksessa tarvittavan tiedon lisäämiseksi, opinnäytetyön toiminnallisen osuuden lähtökohdaksi muodostui opinnäytetyön tutkimuksellisen osion ja sen kautta esiintyneiden teemojen mukaisesti koottu palvelukartasto, joka toteutui oppaan muodossa. Oppaan tavoitteena on helpottaa valmentajia kokoamaan asiakkaiden yksilöllisten tilanteiden ympärille tarvittavia tukikeinoja ja -palveluita työhön kuntoutumisen edistämiseksi, sekä ohjaamaan asiakkaita tarvittavan tuen piiriin.

Oppaan suunnittelua, sisältöä ja käyttöönottoa kuvataan tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

8.1 Opas työhön kuntoutumisen edistämiseksi kuntouttavassa työtoiminnassa

Oppaan sisältö suunniteltiin teoreettiseen, tutkimukselliseen sekä (työ)kokemukseen perustuvan tiedon pohjalta siitä, minkälaista tukea työhön kuntoutumisen edistämiseen tarvitaan. Rinnalla hyödynnettiin aineistoista esiin nousseita kehittämis ehdotuksia ja toimintamalleja siinä määrin, kun niiden nähtiin olevan hyödynnettävissä osana oppaan suunnittelua.

Yksilöllisen valmennustyön tueksi, oppaaseen kerättiin tietoa tutkimuksellisen osuuden pohjalta nousseiden teemojen ympärillä olevista eri palveluista sekä toiminnoista, joihin asiakasta voidaan erinäisten tuen tarpeiden mukaisesti ohjata. Oppaaseen koottiin niin

terveyttä, osallisuutta, sosiaalista hyvinvointia, kuin taloudellista tilannetta tukevia palveluja ja toimintoja. Näiden lisäksi oppaaseen sisällytettiin arkea- ja elämänhallintaa, sekä perhesuhteissa ja omaisena toimimiseen liittyviä tukipalveluita.

Eri teemojen mukaisia palveluja ja toimintoja koottiin oppaaseen hyvin laaja-alaisesti huomioiden niin julkisen, kolmannen sektorin, kuin KELAn tarjoamat eri mahdollisuudet työhön kuntoutumisen tukemiseksi. Kasvokkain tapahtuvien palvelujen lisäksi, oppaan sisällössä huomioitiin digitaalisten alustojen, erinäisten auttavien puhelimien sekä chat-palvelualustojen luomat mahdollisuudet erinäisiin tuen tarpeisiin vastaamiseksi. Myös vertaistuen eri mahdollisuudet sekä erinäiset itseapuun ohjaavat oppaat ja -ohjelmat huomioitiin osana oppaan sisältöä.

Oppaaseen tuli valmentajille lyhyt kuvaus palvelun sisällöstä sekä siitä, missä tilanteessa palvelu voisi asiakasta hyödyttää. Informaatio palvelujen sisällöstä pyrittiin pitämään oppaan luettavuuden ja käytön vuoksi pitää hyvin informatiivisena ja lyhyenä. Tarkempien tietojen saavuttamiseksi palveluista, oppaaseen liitettiin palveluidentuottajien yhteystiedot sekä linkit heidän sivustoilleen, jotta valmentajilla olisi helposti saatavilla tarkempi tieto palvelun sisällöstä. Palvelukartaston lisäksi oppaaseen sisällytettiin myös kysymyspatteristo asiakkaiden tuen tarpeiden tunnistamiseksi sekä kuvaus motivoivan haastattelun hyödyntämisestä asiakastyössä.

Koska opas tuli tilaajaorganisaation sisäiseen käyttöön sisältäen osittain yhteystietoja jotka on suunnattu vain asiantuntijoiden käyttöön, oppaan sisältöä ei kokonaisuudessaan opinnäytetyön julkaistavaan osioon liitetty. Liitteessä 1 on kuitenkin nähtävissä opas siinä määrin kuin se julkisesti voitiin jakaa.

8.2 Oppaan toteutus ja käyttöönotto

Opas toteutettiin Wordillä. Ulkoasussa pyrittiin selkeyteen ja yksinkertaisuuteen. Oppaan ulkonäöllä ei todettu olevan merkitystä, vaan sen sisällöllä. Näin ollen visuaalisuuteen ynnä

muihin sellaisiin tekijöihin ei oppaassa niinkään kiinnitetty huomiota. Tavoitteena oli että opas otsikointineen olisi mahdollisimman yksinkertainen ja helposti käytettävä.

Opinnäytetyön puitteissa oppaaseen kerättiin tietoa eri tukipalveluista siinä määrin, mitä opinnäytetyötä tehtäessä niitä löydettiin. Oppaan loppuunsaattamisessa tullaan vielä hyödyntämään koko tilaajaorganisaation valmentajien osaamista. Tavoitteena on saada kaikilta valmennustyötä tekeviltä niin sanottu hiljainen tieto koko organisaation yhteiseen käyttöön.

Opinnäytetyön tekijän tekemä opas, ja siihen koottu sisältö tullaan jakamaan opinnäytetyöprosessin jälkeen sähköpostitse tilaajaorganisaation työvalmentajille. Samalla kerätään vielä palautetta, kehittämissuhteita ja lisää sisältöä oppaaseen siinä määrin, mitä sitä saadaan. Tämän jälkeen opas tullaan viimeistelemään, jonka jälkeen se jalkautetaan osaksi tilaajaorganisaation yksilöllisen valmennustyön toteuttamisen tueksi.

Kun opas on kokonaisuudessaan valmis, se tullaan esittelemään tilaajaorganisaation työvalmentajille heidän viikkopalaverissaan, jonka jälkeen opas tullaan jakamaan kaikkien työvalmentajien saatavilla olevaan yhteiseen sähköiseen työtilaan (Teams). Oppaan sisällön ylläpitämiseen ja päivittämiseen vastuutetaan koko työyhteisö.

9 Lopuksi

Opinnäytetyö prosessina osoittautui haastavammaksi mitä alunperin osasin ajatella. Tämä johtui osaltaan siitä, että toimintatutkimus itsessään oli hieman epämääräinen toteuttaa ja perehtyessäni siihen tarkemmin, se osoittautui hyvin laaja-alaiseksi ja työlääksi. Jouduin jatkuvasti tekemään pohdintaa ja rajausta sen suhteen, missä määrin kykenin sitä opinnäytetyössäni hyödyntämään, jotta opinnäytetyön laajuus ei olisi kasvanut liian suureksi siitä mitä ammattikorkeakoulussa sitä kohtaan on määritelty. Jälkeenpäin ajateltuna näin laaja työ olisi vaatinut vähintään kahden opinnäytetyön tekijän panoksen. Olen kuitenkin

tyytyväinen siihen, että kaikesta huolimatta onnistuin täyttämään vaateet opinnäytetyötä kohtaan.

Toiminnallista opinnäytetyötä tehtäessä sen tavoite ja se, mitä sillä pyritään saavuttamaan, on tärkeää muistaa. Työn tulee olla johdonmukainen, perusteltu, sekä toteutettavissa. Keskeistä ei ole ainoastaan se, mitä toiminnallisessa opinnäytetyössä tehdään, tai miten se tehdään, vaan myös se, miksi se tehdään. (Vilka & Airaksinen, 2003, ss. 26–27) Sen avulla voidaan pyrkiä ohjeistamaan, opastamaan, järjestämään, tai järjeistämään ammatillisia käytäntöjä. Toteutusmuotoja ja -tapoja on monia erilaisia. Kaikkien tulee kuitenkin sisältää teoreettinen tarkastelu, tutkimusviestinnällinen raportointi sekä itse käytännön toteutus, jotta sen voidaan katsoa täyttävän niin ammattikorkeakoulun vaatimukset opinnäytetyötä kohtaan, kuin osoittavan tekijänsä kykyä toimia oman alansa asiantuntijatehtävissä. (Vilka & Airaksinen, 2003, s. 9–10) Nämä kaikki toteutuivat opinnäytetyöprosessissani.

Tutkimuksellisen osuuden ja työkokemuksen kautta saavutetun pohjalta ymmärrys siitä, kuinka laaja-alaista osaamista ja tietoa eri mahdollisuuksista ammattilaiset tarvitsevat työskenneltäessä työhön kuntoutujien kanssa, osoittautui hyvin laajaksi. Vaikka tämä ei tarkoita sitä, että kuntouttavan työtoiminnan työvalmentajien tulisi olla eri tuen tarpeisiin vastaavien osa-alueiden asiantuntijoita, heillä tulee olla tietoa eri palvelujen ja toimintojen mahdollisuuksista tukea asiakasta eri tilanteissa. Palveluohjauksellinen osaaminen tulee olla vahvaa, sillä yksilöohjauksessa tarvitaan tietoa siitä, kuka tai mikä tuen muoto voisi asiakasta parhaiten eri tilanteissa tukea. Tämän vuoksi itse oppaankin sisältö muodostui loppupeleissä hyvin laajaksi.

Ajateltaessa että opinnäytetyössä keskityttiin vasta hyvinvoinnin ja työhön kuntoutumisen tukemiseen, tämän rinnalla työvalmentajilla tulee olla myös tietoa siitä kuinka asiakkaita voidaan tukea, kun askeleita kuntouttavasta työtoiminnasta aletaan suunnittelemaan eteenpäin. Tällöin tarvitaan tietoa muista työllistymistä edistävästä toiminnoista, erilaisista keinoista osaamisen vahvistamiseksi, sekä eri mahdollisuuksista tukea työelämään

palaamista. Itse ajattelisin että oppaalle, jossa olisi yhteen koottuna helposti saavutettavaa tietoa työvalmentajille myös näistä, voisi olla kovastikin tarvetta.

Opinnäytetyön lopputulemaan olen hyvin tyytyväinen. Uskon että sain kehitettyä valmennustyöhömmme työkalun joka palvelee meitä kaikkia, mutta ennen kaikkea asiakkaitamme tukieessamme heitä heidän poluillaan kohti heidän omia tavoitteitaan. Kun kuntouttavan työtoiminnan yksilöllistä ohjausta lähdetään kehittämään niin, että pystymme tukemaan pitkäaikaistyöttömien työhön kuntoutumisen mahdollisuuksia entistäkin paremmin, sekä tarjoamaan heille tietoa eri mahdollisuuksista työhön kuntoutumisen edistämiseksi, uskon että se edistää myös heidän etenemistään kohti työmarkkinoita.

Ennen opintojani ja opintojeni aikana olen työskennellyt kuntouttavassa työtoiminnassa pitkäaikaistyöttömien parissa. Olen päässyt vuosien varrella työskentelemään monenlaisten erilaisten asiakkaiden kanssa ja päässyt toteamaan, että syyt pitkäaikaistyöttömyyden taustalla ovat hyvin moninaisia. Omaan työkokemukseen peilaten, näen eri tilanteiden keskellä kuitenkin paljon mahdollisuuksia. Kuntouttavan työtoiminnan asiakaskunnassa on hyvin paljon osaamista sekä potentiaalia vastaamaan Suomen työmarkkinoiden tarpeisiin, jähkä heidän yksilöllisiin tuen tarpeisiin on pystytty vastaamaan niin, että siirtyminen kohti työelämää on ajankohtaista sekä mahdollista. Tämän vuoksi heidän ohjaukseen, tukemiseen ja tilanteiden edistämiseen tulee panostaa. Ennen kuin työllistyminen on mahdollista, on tärkeää saada tarvittava tuki yksilöllisten työ – ja toimintakykyä haastavien tekijöiden ympärille. Kun kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin perustaa on saatu tarpeeksi vahvistettua, sen päälle voi rakentaa mitä vaan.

Lähteet

Allardt, E. (1976). *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. WSOY.

Björkman, T. (2018). *“Kyll’ mä oon aina tykänny liikkuu ja tehä oikeita hommii, en tykkää möllöttää sisällä”*: Pitkäaikaistyöttömien kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta. [pro-gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto]. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201812205274>

Eduskunta. (2020). *Hallituksen esitys HE 13/2020 vp*.

https://www.eduskunta.fi/Fi/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_13+2020.aspx

Ervasti, H. (2018). Poistavatko kannustimet ja sanktiot työttömyyttä? Teoksessa J., Kananoja (toim.), *Työllisyyskysymys* (ss. 151–166). Into Kustannus Oy.

Heikkinen, H. L. T. (2010). Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa H. L. T. Heikkinen, E., Rovio & L., Syrjälä (toim.), *Toiminnasta tietoon – Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (ss. 16–38). Kansanvalistusseura.

Huovinen, T. & Rovio, E. (2010). Toimintatutkija kentällä. Teoksessa H. L. T. Heikkinen, E., Rovio & L., Syrjälä (toim.), *Toiminnasta tietoon – Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (ss. 94–113). Kansanvalistusseura.

Huumonen, S. (2014). *Työ- ja yksilövalmennus työpajalla*. Valtakunnallinen työpajayhdistys ry.

Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>

Järvikoski, A. (2014). *Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet*. Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3457-3>

Kananen, J. (2014). *Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona – Miten kirjoitan opinnäytetyön toimintatutkimuksena?* Jyväskylän ammattikorkean julkaisuja 185. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kiander, J. (2018). Työllisyys talouspolitiikan tavoitteena itsenäisyyden ajan Suomessa. Teoksessa J. Kananoja (toim.), *Työllisyyskysymys* (ss. 49–60). Into Kustannus Oy.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 187/2001.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010189>

Lempäälän kunta. (n.d-a). *Työllisyyden kuntakokeilut*. <https://www.lempaala.fi/tyo-ja-yrittaminen/tyollisyyspalvelut/tyonhakijalle/tyollisyyden-kuntakokeilut/>

Lempäälän kunta. (n.d-b). *Työttömyyteni on pitkittynyt, mitä teen?*

<https://www.lempaala.fi/tyo-ja-yrittaminen/tyollisyyspalvelut/tyonhakijalle/edellisesta-tyosuhteestani-on-aikaa-tyokuntoni-mietityttaa-mika-nimi/>

Lempäälän kunta. (26.2.2021). *Työllisyyspalveluja entistä laajemmin myös paikallisesti, #kyllä*. <https://www.lempaala.fi/tiedotteet/tyollisyyspalveluja-entista-laajemmin-myos-paikallisesti-kylla/>

Lempäälän kunta. (n.d.-c). *Lempäälän kuntastrategia 2018-2025*.

<https://www.lempaala.fi/lempaala-tietoa/strategia-ja-talous/strategiat/?msclkid=6f566db0c64b11ec8e16e056082e1e6d>

Mieli ry. (2022). *Kun työttömyys jatkuu ja jatkuu*. MIELI Suomen mielenterveys ry.

<https://mieli.fi/vaikea-elamantilanne/tyottomuus-voi-kuormittaa/kun-tyottomuus-jatkuu-ja-jatkuu/> [Kun työttömyys jatkuu ja jatkuu - MIELI ry](#)

Niemelä, P. (2009). Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.), *Sosiaalityö ja teoria* (ss. 209–236). PS-kustannus.

- Niemelä, P. (2016). Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetoksena. Teoksessa M. Törrönen, K. Hänninen, P. Jouttinmäki, T. Lehto-Lundén, P. Salovaara & M. Veistilä (toim.), *Vastavuoroinen sosiaalityö* (ss. 97–108). Gaudeamus.
- Pakarinen, J. (2018). Työttömyys osallisuuden ja toimintakyvyn menetyksenä. Teoksessa J., Kananoja (toim.), *Työllisyyskysymys* (ss. 195–202). Into Kustannus Oy.
- Pursio, K. (2016). *Työttömien kokemuksisa terveyttä edistävästä hyvinvointipalveluista*. [pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20160593>
- Saari, J. (2011a). Johdanto. Teoksessa J. Saari (toim.), *Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta* (ss. 9–28). Gaudeamus.
- Saari, J. (2011b). Hyvinvoinnin kentät. Teoksessa J. Saari (toim.), *Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta* (ss. 33–78). Gaudeamus.
- Sandelin, I. (2014). *Kuntouttava työtoiminta asiakkaiden kokemana - Kirjallisuuskatsaus asiakkaiden toiminnalle antamista merkityksistä*. THL Työpäperi 8/2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-154-9>
- Sepponen, K., Wilén, T. & Kiviniemi, L. (2012). *Työttömyyden pitkittyminen on monen asian summa – Tutkimus pitkäaikaistyöttömyyteen johtuvista tekijöistä ja työmarkkinoille kuntoutumisesta*. ePooki 10/2012. Oulun seudun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-597-086-2>
- Suomen sosiaali ja terveys ry. (2019). *Välityömarkkinat ja tarvelähtöiset työllisyyspalvelut*. Suomen sosiaali ja terveys ry. <https://www.soste.fi/valityomarkkinat-ja-tarvelahtoiset-tyollisyyspalvelut/>
- STM. (2017). *Kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotukset kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2017:41. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3891-5>

- STM. (2020a). *Kuntainfo: Kuntouttavaan työtoimintaan muutoksia 1.1.2021 alkaen*. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/-/kuntainfo-kuntouttavaan-tyotoimintaan-muutoksia-1.1.2021-alkaen>
- STM. (2020b). *Kuntoutuksen uudistaminen: Kuntoutuksen uudistamisen toimintasuunnitelma vuosille 2020–2022*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu ja 2020:39. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8443-1>
- STM. (n.d.). *Kuntouttava työtoiminta*. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/kuntouttava-tyotoiminta>
- THL. (2019a). *Työllisyys*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/tyollisyys>
- THL. (2019b). *Osallisuus*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>
- THL. (2020). *Kuntouttava työtoiminta*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/tyoelamaosallisuus/kuntouttava-tyotoiminta>
- THL. (2021a). *Aktivointisuunnitelma*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/tyoelamaosallisuus/kuntouttava-tyotoiminta/aktivointisuunnitelma>
- THL. (2021b). *Nuorten syrjäytymisen ehkäisy*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/nuorten-syrjautymisen-ehkaisy>
- Tilastokeskus. (n.d.). *Pitkäaikaistyötön*. Käsitteet. <https://www.stat.fi/meta/kas/pitkaaikaistyot.html>
- Työ- ja elinkeinoministeriö. (22.03.2022). *Työllisyyskatsaus* [Tiedote]. https://www.temtyollisyyskatsaus.fi/TextBase/Tkat/Prs/Tkat_fi.htmH

Työterveyslaitos. (n.d.). *Työkyky*. Haettu 29.01.2022 osoitteesta <https://www.ttl.fi/teemat/tyohyvinvointi-ja-tyokyky/tyokyky>

Valtioneuvosto. (n.d.). *Marinin hallituksen hallitusohjelma: Kestävän talouden Suomi*. Haettu 29.01.2022 osoitteesta <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma/kestavan-talouden-suomi>

Vilka, H. & Airaksinen, T. (2003). *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Tammi.

Wirman, M. (2017). *Kuntouttavan työtoiminnan vaikutus pitkäaikaistyöttömän työllistymisedellytyksien sekä elämänhallinnan parantamisessa*. [Opinnäytetyö, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu]. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201703233652>

Opas työhön kuntoutujien valmennustyön tueksi

Sisällysluettelo

Kuvaus oppaan sisällöstä	2
Terveyttä tukevat palvelut ja toiminnot	3
Fyysinen terveys	3
Mielenterveys	3
Kelan kuntoutukset	3
Osallisuutta, ja sosiaalista hyvinvointia tukevat palvelut ja toiminnot	4
Yhteisöllisyyden vahvistaminen	4
Mielekäs vapaa-ajan toiminta	4
Tuetut lomat	4
Taloudellista tilannetta tukevat palvelut ja toiminnot	5
Kelan tuet	5
Aikuissosiaalityö	5
Diakoniatyö	5
Talous – ja velkaneuvonta	5
Taloudelliset helpotukset (alennukset)	5
Ruoka-apu	5
Tukea arjen – ja elämänhallintaan	6
Aikuissosiaalityö	6
Päihdepalvelut	6
Diakoniatyö	6
Perhesuhteisiin, sekä omaisena toimimiseen liittyvät tukipalvelut	7
Tukea vanhemmuuteen	7
Tukea parisuhteeseen	7
Tukea mielenterveys- ja päihdeomaiselle	7
Lempäälän hyvinvointikioski	8

Liitteet

- Liite 1 Kysymyspatteristo yksilöllisten tuen tarpeiden tarkastelemiseksi
- Liite 2 Motivoiva haastattelu

Kuvaus oppaan sisällöstä

Tämä opas on muodostunut osana sosionomi (AMK) tutkinnon opinnäytetyötä. Opinnäytetyön tavoitteena pyrittiin vahvistamaan työhön kuntoutujien yksilöohjausta kuntouttavan työtoiminnan palvelussa niin, että asiakkaiden erinäiset tuen tarpeet tulisivat palvelussa huomioitua sekä niihin tarvittavaa tuki saavutettua, ohjaamalla asiakkaita tarvittavien tukipalveluiden piiriin. Opinnäytetyön tavoitteena pyrittiin näin ollen vastaamaan lain kuntouttavasta työtoiminnasta sisältyvään vaateeseen palvelukokonaisuuden sisällöstä tavoitteellisena, asiakkaan elämänhallintaa ja työ- ja toimintakykyä vahvistavana palveluna, johon tulee aina kytkeytyä asiakkaiden tarvitsema tuki ja ohjaus sekä yhteensovittaminen muiden tarvittavien tukipalveluiden ja -toimien kanssa (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 187/2001 § 13a).

Oppaan sisältö koostui opinnäytetyön tutkimuksellisen osion pohjalta saavutetusta ymmärryksestä asiakkaiden yksilöllisistä tuen tarpeista työhön kuntoutumisen edistämiseksi. Tämän rinnalla hyödynnettiin opinnäytetyön tekijän työn kautta saavutettua ymmärryksestä asiakkaiden tuen tarpeista sekä sosionomi (AMK) tutkinnon tuomaa asiantuntijuutta. Oppaan sisältöön on kerätty työhön kuntoutujien yksilöllisen valmennustyön tueksi tietoa eri palveluista, niiden sisällöistä, sekä näihin ohjaamisesta. Yksilöllisten tuen tarpeiden tarkastelemiseksi, oppaan lopusta löytyy kysymyspatteristo sekä kuvaus motivoivasta haastattelusta asiakastyön tueksi.

Eri tuen tarpeisiin liittyvät ja vastaavat palvelut on oppaasta löydettävissä sisällysluettelon mukaisesti. Palveluista on oppaassa vain lyhyt kuvaus, jotta oppaan käyttö olisi mahdollisimman helppoa ja tieto helposti saavutettavissa. Opas sisältää tietoa niin julkisen, kuin kolmannen sektorin palveluista eri teemojen mukaisesti. Oppaaseen on sisällytetty tietoa myös erinäisistä sähköisistä palveluista ja -alustoista, auttavista puhelimesta ja Chat-palveluista. Palveluihin ohjaamisen tueksi, palveluiden yhteystiedot sekä linkit heidän sivustoilleen on sisällytetty oppaaseen. Koska yhteystiedot ovat osittain palveluiden tuottajien suoria numeroita, opas on tarkoitettu ainoastaan organisaation sisäiseen käyttöön tukemaan valmentajien työtä.

Opas on käytössä koko organisaation sisällä. Mikäli opasta käyttäessäsi huomaat että jokin osio kaipaa päivittämistä (esim. yhteystiedot palveluntuottajien kohdalla ovat muuttuneet), toivomus on että tiedon oppaaseen korjaat. Myös mikäli eteesi tulee tietoa jostain palvelusta tai toiminnosta jota oppaaseen ei ole vielä sisällytetty, toiveena on että tiedon siitä oppaaseen liität. Näin ollen saamme kaikkien valmennustyötä tekevien ns. hiljaisen tiedon koko organisaation sisällä yhteiseen käyttöön ja pääsemme hyödyntämään sitä osana valmennustyötämme.

Kysymyspatteristo yksilöllisten tuen tarpeiden tarkastelemiseksi

AMMATTITAITO / OSAAMINEN

Varsinainen ammatti

Minkälaisissa työtehtävissä työskennellyt viime vuosien aikana

Milloin viimeksi työssä

Oma arvio ammattitaidon riittävydestä tulevaisuudessa

Voidaanko työhön sijoittumista edistää koulutuksella

TYÖTTÖMYYS

Työttömyyden kesto

Mikä oli viimeisen työsuhteen päättymisen syy

Työhaun aktiivisuus / työllistymistä edistävät toimenpiteet

Mikä tällä hetkellä pitkittyneen työttömyyden syy

Millaiset seikat vaikuttaneet siihen, että työtä ei ole löytynyt / työllistymistä edistävät toimenpiteet eivät ole edistäneet työllistymistä

Sairaudet / tai vammat, jotka haitanneet työssä, jota tehty ennen työttömäksi joutumista

Motivaatio työllistymistä kohtaan

ARVIO OMASTA TYÖKYVYSTÄ (5 erittäin hyvä, 1 erittäin huono)

Oma arvio työkyvystä omaa ammattitaitoa vastaaviin tehtäviin työn ruumiillisten vaatimusten kohdalta

Oma arvio työkyvystä omaa ammattitaitoa vastaaviin tehtäviin työn henkisten vaatimusten kannalta

Oma arvio työkyvystä omaa ammattitaitoa vastaaviin tehtäviin työn kognitiivisten vaatimusten kannalta

Oma arvio työkyvystä omaa ammattitaitoa vastaaviin tehtäviin työn sosiaalisten vaatimusten kannalta

ARVIO OMASTA ARJEN TOIMINTAKYVYSTÄ JA ELÄMÄNHALLINNASTA (5 erittäin hyvä, 1 erittäin huono)

Asumiseen liittyvät asiat (laskujen maksu, ruuan laitto, kodin siisteys)

Omien asioiden hoitaminen (virastoissa asioiminen, hakemusten täyttäminen, aikojen varaaminen)

Säännöllisen rytmin ylläpitäminen (arki-, uni- ja / tai ruokarytmi)

Päihteiden käyttö

Oman hyvinvoinnin, ja terveyden edistäminen

TALOUDELLINEN TILANNE

Tulot

Menot

Velat (vipit ja lainat)

Ulosotot

PERHESUHTEET

Kenen kanssa asuu

Kuinka monta henkilöä perheeseen / talouteen kuuluu

Mikä on kodin ilmapiiri

Onko perhesuhteissa haasteita, jotka kuormittavat arkea

VERKOSTOISTA SAATAVA TUKI

Onko olemassa joku, jolle pystyy tarpeen tullen puhumaan

Onko joku, jonka puoleen voi kääntyä, kun tarvitsee jossain asiassa apua

Onko joku, jonka kanssa voi jakaa elämän ilot ja murheet

AIEMMAT / KÄYNNISSÄ OLEVAT ASIAKKUUDET / KUNTOUTUKSET

Fyysinen terveys

Psyykinen terveys

Päihteet

Arjen – ja elämäntilanteen hallinta

Talous – ja velkaneuvonta

Vanhemmuuden tuki

Perhe / Parisuhde

Työ – ja toimintakyvyn kartoitus

TULEVAISUUDEN SUUNNITELMAT

Minkälaisia tulevaisuuden suunnitelmia on
Mikä tällä hetkellä suurin haaste tämän toteutumiselle
Mikä tähän voisi auttaa
Mihin valmis sitoutumaan

TOIVE SAADA TUKEA ELÄMÄN OSA ERI OSA-ALUEISIIN

Fyysinen terveys
Psyykinen terveys
Päihteet
Arjen – ja elämänhallinta
Talous – ja velkaneuvonta
Vanhemmuuden tuki
Perhe / Parisuhde
Työ – ja toimintakyvyn kartoitus

Kysymyspatteriston kokoamisessa mukailten hyödynnetty lähde:

Sepponen, K., Wilén, T. & Kiviniemi, L. (2012). Työttömyyden pitkittyminen on monen asian summa. Tutkimus pitkäaikaistyöttömyyteen johtuvista tekijöistä ja työmarkkinoille kuntoutumisesta. Oulun seudun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut. Liite 1: Työmarkkinakelpoisuuden arviointiin liittyvä haastattelurunko (ss. 28–32).

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/47372/oamk_tkjulkaisu_50.pdf?sequence=1

Motivoiva haastattelu

Motivoivassa haastattelussa pyritään antamaan tilaa asiakkaalle kertoa omasta tilanteestaan. Ammatilaisen on tärkeää kannustaa asiakasta puhumaan ja kuunnella mitä hänellä on sanottavaa. Menetelmässä pyritään käyttämään avoimia kysymyksiä, heijastavaa kuuntelua ja yhteenvetoa. Nämä tukevat ja varmistavat asiakkaan oman äänen kuulumista ja antavat näin ollen ammattilaiselle mahdollisuuden päästä kiinni asiakkaan ongelman ytimeen. Tämän jälkeen asiakkaan tilanteeseen voidaan lähteä yhdessä miettimään eri ratkaisuja.

Motivoivassa haastattelussa pyritään lopputulemaan, jossa asiakas on tullut kuulluksi. Ammatilaisen ja asiakkaan kanssa käydyn keskustelun pohjalta tavoitteena on varmistua siitä, että asiakkaan tilanne on ymmärretty oikein. Tämä tapahtuu ammatilaisen tekemällä yhteenvedolla asiakkaan tilanteesta sen pohjalta mitä asiakas on itse kertonut.

Yhteenveto asiakkaan tilanteesta voi herättää asiakkaassa ajatuksen muutoksen mahdollisuudesta. Tämän ajatuksen käytännön tasolle saavuttamissa ammattilaisten tuki voi olla hyvinkin tarpeen.

Motivoiva haastattelu pähkinänkuoressa:

- Yksinkertaista keskustelua arkisesta toiminnasta, ja siihen liittyvistä muutoksista
- Asiakkaan omista tarpeista lähtevä ajattelu-, toiminta- ja ohjausmenetelmä
- Tavoitteellinen tuki- ja neuvontakeskusteluksi, jossa hahmotetaan, ja jäsennetään asiakkaan elämän motiiveja, ja tarpeita
- Asiakkaan tilanne, näkemys, ja mahdollisuudet otetaan kokonaisvaltaisesti huomioon. Tavoitteena herätellä asiakkaan omaa motivaatiota muutoksen mahdollisuuden tutkimiseen
- Motivoivan haastattelun tärkein vaikuttava tekijä on keskustelu ja sen kautta tapahtuva vuorovaikutus asiakkaan ja työntekijän kesken. Se että ammatilainen käsittää asiakkaan elämäntilanteen ja nykyhetken kokemuksen, vaatii asiakkaan tilanteen ymmärtämistä ja siihen eläytymistä
- Keskustelun kehykseen kuuluu hyvä kohtaaminen, työntekijän ymmärrys, keskustelujen johdonmukaisuus ja pyrkimys säilyttää hanke asiakkaalla itsellään
- Motivoivassa haastattelussa asiakas tulee nähdä oman elämänsä asiantuntijana, joka hakee ymmärrystä, tukea ja ratkaisua ongelmalleen. Ammatilainen ei pyri antamaan asiakkaalle valmiita vastauksia, vaan pyrkii auttamaan asiakasta löytämään niitä itse
- Työntekijä johdattaa asiakasta keskustelussa eteenpäin esittäen hänelle avoimia kysymyksiä, heijastaen kuulemaansa, sekä tekemällä yhteenvetoja asiakkaan sanomisista

Avoimet kysymykset käytännön tasolla:

- Kerrotko hieman omasta tilanteestasi?
- Miten elelet?
- Pärjäätkö toimeentulosi kanssa?
- Keitä elämäsi kuuluu?
- Minkälaiset välit sinulla on heihin?
- Kuinka vietät vapaa-aikaasi?
- Onko sinulla harrastuksia?
- Millaisena sen koet tämänhetkisen tilanteesi?
- Mitkä ovat tulevaisuuteesi liittyvät tavoitteesi?
- Mitä itse koet, että pitäisi tapahtua, jotta tavoitteesi olisi toteutettavissa?
- Koetko tarvitsevasi tähän ulkopuolista tukea?
- Mitä tämä tuki voisi omasta mielestäsi olla?

Heijastava kuuntelu käytännön tasolla:

- Kuulinko oikein, kun sanoit...
- Ymmärsinkö oikein, että tarkoitat...
- Haluatko kertoa asiasta vielä lisää...

Yhteenveto käytännön tasolla:

- Kerroit minulle, että...
- Olen kuullut sinun sanovan... Lisäksi toit esiin...
- Minulle syntyi tämän pohjalta tunne, että...
- Kun olen kuunnellut sinua, minulle on noussut tunne, ettet ole ihan tyytyväinen tilanteeseesi...
- Sano, jos olen väärässä, mutta minusta tuntuu, että olet ajatellut tulevaisuuttasi...
- Toisaalta tunnet, että homma sujuu, mutta toisaalta kerrot, ettet ole tilanteeseesi tyytyväinen...
- Olenko ymmärtänyt oikein, että haluaisit muutosta tämänhetkiseen elämäntilanteeseesi...
- Minkälainen tulevaisuus sinua kiinnostaa...
- Mistä palasista tämä mielestäsi koostuu...
- Mitä valintoja tämä omalla kohdallasi tarkoittaa...
- Voisitko ajatella, että voisit olla apunasi miettimässä tilanteesi ratkaisuja...

Lähteet ja lisätietoa menetelmästä:

Näkki, P. (2015). *Motivoiva haastattelu ryhmäkuntoutuksessa*. Teoksessa: P. Näkki & T. Sayed (toim.): *Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla*. Edita.

Oksanen, J. (2014). *Motivointi työvälineenä*. PS-kustannus.

Salo-Chydenius, S. (2017). *Motivoiva toimintatapa / motivoiva haastattelu*. Päihdelinkki. [Motivoiva toimintatapa / motivoiva haastattelu | Päihdelinkki.fi \(paihdelinkki.fi\)](#)

Sayed, T. (2015). Ohjaus keskusteluun perustuvana menetelmänä. Teoksessa: P. Näkki & T. Sayed (toim.): *Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla*. Edita.